SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 9 GODINA II | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK, 1 MART 1949 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

O NASTAVI KNJIŽEVNOSTI

Pre deset godina — 27 februara 1939 — umrla je Nadežda Konstatinovna Krupska, životni drug i bliski pomoćnik V. I. Lenjina, član CK SKP(b), stari boljševik.

N. K. Krupska (1869—1939) posvetila je sav svoj život borbi za pobedu komunizma. S Lenjinom ona je bila u sibirskom progonstvu, s njim je provela duge godine evropske emigracije, pomagala mu vaspitavati prve boljševičke partiske kadrove, s njim se vratila 1917 u Rusiju i do poslednjeg dana neumorno učestvovala u izgradnji prve socijalističke države.

Posle pobede sovjetske vlasti N. K. Krupska postala je član Kolegija Narodnog komesarijata prosvete, a 1929 imenovana je zamenikom Narodnog komesara prosvete FSFSR, na kojoj dužnosti je ostala do svoje smrti. Pedagog po struci, Nadežda Konstatinovna ostavila je niz radova i članaka iz oblasti vaspitavanja, narodnog prosvećivanja i obrazovanja.

Donosimo članak »O nastavi književnosti« koji je značajan ne samo po mislima o ulozi književnosti u epohi izgradnje socijalizma, nego i po dragocenim podacima N. K. Krupske o Lenjinovim pogledima na literaturu.

Književnost je moćno sredstvo uticaja na pokolenje koje raste. Ona mu može pomoći da shvati život, to, kako žive, kako dišu, ona može da ga nauči da se snađe među ljudima, da shvati što ih uzbuđuje. Književnost može da nauči prilaženju ljudima, uticati na njih. Književnost utiče na moral, na vladanje čovekovo, na njegov pogled na svet. Vrlo snažno utiče književnost na omladinca, na omladinu, na onaj uzrast kad se formira čovek.

Uticaj književnosti osobito je jak u prelaznim periodima, kad se menja društveno uređenje i u vezi s time stari uobičajeni pogledi na pojave na međusobne odnose ljudi. Svaka književnost ne »zažiže srca«, ne vodi napred. Ima i takve književnosti koja vuče natrag, prema starom, koja muti pogled, dezorijentiše. Pred tom činjenicom ne mogu se zatvarati oči. Takva književnost deluje kao otrov. Treba se osigurati od takve književnosti, od njenog uticaja.

Sve to govori o važnosti pravilnog postavljanja nastave književnosti u našoj školi. No bila bi vrlo velika greška kad bi to proučavanje smeštali samo u Prokrustovu postelju »udžbenika«.

Pre nego što pređem na pitanje kako treba postaviti predavanje književnosti, ja bih se htela zaustaviti na tom, kako je uticala književnost na Vladimira Iljića, šta je on uzimao iz nje.

Vladimir Iljić je kao mladić čitao vrlo mnogo beletristike. Ana Iljinična pričala je, da je Vladimir Iljić u višim razredima gimnazije mnogo vremena posvećivao čitanju Turgenjeva. Iljić je dobro poznavao Gogolja, Puškina, Ljermontova, Njekrasova, Turgenjeva, Lava Tolstoja, Ščedrina. Dobro je znao Bjelinskoga, Dobroljubova, Pisareva, Hercena, Černiševskog.

Lenjin je uvek vatreno govorio o Černiševskom, nazivajući ga »velikim ruskim revolucionarom«, pisao o seljačkom demokratizmu Černiševskoga, o tome da je Černiševski u nepodnošljivim uslovima znao da govori istinu ili time što je ćutao, ili time što je ismejavao liberale. Kod Černiševskoga Lenjin je učio da mrzi liberalizam, liberalno frazerstvo. Uvek me je zadivljavalo, kako je dobro znao Lenjin čak i beletristička dela Černiševskoga, na primer »Šta da se radi?«, kako ih je pamtio.

A daje li se šta u našim programima o književnosti iz Černiševskoga, priča li se o Černiševskom, o njegovoj revolucionarnoj delatnosti, njegovoj književnoj delatnosti? Ne.

Uporedo s imenom Černiševskoga Iljić stalno pominje Dobroljubova. Za Dobroljubova se takođe nije našlo mesta u programima o književnosti.

Dragocen članak, neobično vatreno napisan, Lenjin je posvetio Hercenu. Neke misli Hercenove, ocena njegove uloge i značaja treba da uđu u naše programe o književnosti.

Mnogo puta pominje Lenjin pismo Bjelinskoga Gogolju, označujući Bjelinskoga pretečom ruske socijal-demokratije, govori o mržnji kadetske inteligencije prema Bjelinskom, napada almanah »Vjehi«, koji je pokušao da umanji slavu Bjelinskoga kao publiciste, nazivao Bjelinskoga, Dobroljubova, Černiševskoga vođama inteligencije. (Čaadajeva, Vladimira Solovjova, Dostojevskoga »Vjehi« slave i hvale, ubeđuju da oni uopšte nisu inteligenti).

U članku »Još jedan pohod na demokratiju« (1912) Lenjin je, govoreći o 1905 godini, rekao da je to bila godina kad se ispunio san Njekrasova o vremenu kad neće seljak »ni Blihera, ni milorda glupoga, nego Bjelinskoga i Gogolja nositi s pijace«.

»Došlo je ono »vreme« koje je priželjkivao jedan od starih ruskih demokrata. Trgovci su napustili trgovinu ovsom i počeli korisniju trgovinu — demokratskom jeftinom brošurom. Demokratska knjiga je postala pijačni produkt. Onim idejama Bjelinskoga i Gogolja, koje su učinile te pisce dragima Njekrasovu, kao i svakom čestitom čoveku u Rusiji, bila je prožeta ta nova pijačna književnost...

...»Kakav nemir!« — uzviknula je po svom sopstvenom ubeđenju obrazovana, a ustvari prljava, odvratna, ugojena, sama sobom zadovoljna liberalna svinja, kad je ugledala stvarno kako »narod« nosi s pijace... pismo Bjelinskoga Gogolju.

I, strogo uzevši, baš je to — »inteligentsko« pismo — proglasiše »Vjehi«, uz burno odobravanje Rozanova-Novovremenca i Antonija-Volinskoga«.

Ne znam, objašnjavaju li nastavnici deci zbog čega su i kako su mrzeli Bjelinskoga liberali i crnostotinaši. A to se može objasniti prosto i shvatljivo.

Iljić je hteo da masama bude pristupačno ne samo pismo Bjelinskoga Gogolju. On je hteo da im postanu pristupačna i dela Lava Tolstoja. Evo šta je pisao tim povodom u vezi sa smrću L. Tolstoja:

»Epoha pripremanja revolucije u jednoj od zemalja koju su pritisli feudalci, obeležila je, zahvaljujući tome što ju je Tolstoj genijalno osvetlio, korak napred u umetničkom razvitku celog čovečanstva.

Tolstoj-umetnik poznat je sasvim neznatnom broju ljudi čak i u Rusiji. Da bi njegova velika dela postala zaista svojinom s v i h, potrebna je borba i borba protiv takvog društve-

N. K. Krupska

nog poretka koji je osudio milione i desetine miliona na mrak, zastrašenost, robijaški rad i bedu, potrebna je socijalistička revolucija.

I Tolstoj ne samo što je dao umetnička dela koje će mase uvek ceniti i čitati kada sebi stvore ljudske uslove života zbacivši jaram spahija i kapitalista — on je sa izvanrednom snagom umeo da iznese raspoloženje širokih masa koje ugnjetava savremeni poredak, da prikaže njihovo stanje, da izrazi njihovo stihisko osećanje protesta i negodovanja. Pripadajući uglavnom epohi 1861—1904 godine, Tolstoj je izvanredno reljefno ovaplotio u svojim delima — i kao umetnik, i kao mislilac i propovednik — crte istoriske originalnosti cele prve ruske revolucije, njenu snagu i njenu slabost«.

Lenjinovi članci jasno ukazuju šta treba davati iz Tolstoja u programima o književnosti i kako treba davati, kako analizirati ta dela, s kakvom ocenom im treba prilaziti.

Ali oni koji prave program o književnosti teraju Lava Tolstoja u stražnji deo dvorišta i ne daju iz njega baš ono što treba. Ako je Iljić smatrao da je potrebna socijalistička revolucija zato, da bi Lav Tolstoj postao pristupačan masama, trebalo bi ozbiljno razmisliti: šta i kako treba davati iz Lava Tolstoja omladini u programima o književnosti.

Odmah posle Oktobarske revolucije Lenjin je tražio nova izdanja klasika, tražio je da se dela Hercena, Černiševskoga, Bjelinskoga, Dobroljubova, Lava Tolstoja, Njekrasova, Gogolja, Puškina i drugih izdaju u jeftinim edicijama koje će ući u masovne biblioteke.

Turgenjeva je Lenjin ocenjivao kao liberala, koji se priklanjao umerenoj, monarhističkoj i plemićkoj konstituciji, ali ga je znao dobro. On je navodio iz »Lovčevih beležaka«, iz pripovetke »Burmister«, epizodu u kojoj »kulturni« spahija zbog toga što za ručak nije bilo zagrejano vino, bez vike i buke, poluglasno daje nalog: »Naredi tamo za Fjodora« t. j. određuje da ga odvedu u konjušnicu.

Mnogo citira Iljić Njekrasova, koji je bio jedan od najomiljenijih njegovih pesnika.

Mnogo citira Ščedrina — navodi Ščedrinove opise evolucije ruskog liberala, koji moli od vlasti »reforme«. »po mogućstvu«, produžava time, što moljaka: »pa makar nešto«, i završava večnim i nepokolebljivim stavom »u skladu s podlošću«. Nekoliko puta citira Iljić njegov izraz »u skladu s podlošću« i drugi šćedrinski izraz: »uši ne rastu više čela«. Iljić uzima i Ščedrinov tip Juduške Golovljova iz »Gospode Golovljovih« i tip Balalajkina iz »Savremene idile«. Vidi se kako je obuzimao Iljića potsmeh Ščedrinov nad poretkom koji ga je okružavao. Treba li davati Ščedrina u udžbeniku književnosti? Treba. Treba pokazati šta je on ismejavao.

Satira Gogoljeva, satira Ščedrinova mnogome nas uči. Ona nas uči da kritički zagledamo u život. Treba samo jasno postaviti pitanje o tome, čemu se treba smejati. Postoji razlika između kritike i kritike. I Lenjin uzima iz »Crtica iz gogoljevskog perioda ruske književnosti« Černiševskoga opis površne kritike, kad čovek ne zna čemu se smeje. Uzme čovek u ruke »Doživljaje Čičikova« i počinje »kritikovati«: Či-či-kov... čhi-čhi... Ah, kako je smešno«.

Jedan od zadataka udžbenika književnosti jeste — da nauči kritikovati. Baš zato u udžbeniku književnosti analiza umetničkih dela mora zauzimati vidno mesto.

Analiza dela, neraskidivo povezana s analizom stvarnosti, jedan je od glavnih delova udžbenika književnosti. Nije tako važno da se u razredu pročita što više umetničkih dela, važno je da se uzme tipično, da se da svestrana marksističko-lenjinistička ocena tih dela, da bi se učenik naučio crpsti iz umetničkog dela shvatanje života, da bi se naučio »videti« život u čitavoj njegovoj dubini i razgranatosti.

Znati oceniti pročitanu literaturu neobično je važno. Mi ne možemo držati učenika večno na uzici. Potrebno je da se on sam zna snaći u delu, da ga zna pravilno oceniti. Tada se neće zbiti ništa, ako mu slučajno dođe u ruke i kakva starudija. On će biti zaštićen od štetnog uticaja te starudije. Naravno, ne samo udžbenik književnosti, nego i čitav program, čitav karakter školske i vanškolske delatnosti učenika treba da pomaže njegovom pravilnom prilaženju umetničkim delima, ali udžbenik književnosti treba da tu igra vodeću ulogu, da naoruža učenika neophodnim merilima.

Ja neću dalje navoditi citate iz Lenjina. Primetiću samo da je on koristio neka dela kao karakteristične dokumente, koji slikaju istinski položaj stvari. Mnoga književna dela daju tako jarku sliku društvenog uređenja, kakvu ne daju nikakvi statistički zbornici. Lenjin je umeo da iskoristi takva dela za svoje zaključke. On je za tu svrhu koristio Uspenskoga, Koroljenka i dr.

U našoj epohi izgradnje socijalizma umetnička književnost ima ogroman značaj, i zbog toga o udžbeniku književnosti treba dobro razmisliti, podvrći ga širokoj javnoj oceni.

Pre svega važan je izbor umetničkih dela. Treba dati dela savremenih pisaca koja su najviše umetnička, najviše idejna, pokazati kako su tesno povezana ta dela sa životom, kako osvetljavaju život, pomažu da se u njemu snađemo. Treba dati analizu nekoliko umetničkih dela koja dezorijentišu čitaoca, zamućuju njegovo saznanje. Treba uzeti ne samo savremenu beletristiku, nego i publicistiku koja daje analizu stvarnosti. Na savremenim piscima, na savremenim publicistima treba dati merila onoga, šta treba ceniti u umetničkom delu. Potrebno je da učenik shvati ogroman značaj socijalističke književnosti, shvati njen zadatak — da nauči mrzeti ugnjetavanje, eksploataciju, »sve nedostojno, podlo, zlo«, ćiftinsko, malograđansko. Potrebno je da učenik shvati, da socijalistička književnost mora da oštri pogled, da uči gledati istini u oči, mora da uči shvatati ljude, njihove težnje, oduševljavati, jačati volju. Potrebno je da se shvati šta je to klasni karakter književnosti, potrebno je dati merila koja će pokazati na vodenicu koje klase leva vodu ovo ili ono umetničko delo.

Udžbenik književnosti ima tako ogroman značaj s gledišta komunističkog vaspitavanja, da njegovo stvaranje ne može biti delo nekolicine nastavnika-praktičara, nastavnika književnosti i nekoliko pretstavnika nauke o književnosti. Značaj tog udžbenika prelazi daleko granice pedagogike

Naoružavši učenika shvatanjem uloge književnosti na jarkim primerima današnjice, potrebno je produbiti to shvatanje proučavanjem klasika. Istorija književnosti ne sme da bude nekakav zadatak koji služi sam sebi, nego mora služiti boljem shvatanju današnjice, savremene književnosti, s jedne strane, i boljem shvatanju istorije — s druge strane. Poslednji zadatak traži tesnu povezanost udžbenika istorije književnosti s udžbenikom istorije. U strukturi programa ta veza mora biti predviđena.

Književnost mora više nego bilo koji drugi predmet da počiva na inicijativi dece. Neophodno je potrebno razviti kod njih interes za književnost i čitanje, davati im spiskove literature koja se preporučuje s odgovarajućim beleškama: potrebno je da deca rade sistematske izvode iz dela koja su čitala i da obrazlažu zašto su ispisala baš ta a ne druga mesta, zbog čega su ih baš ta mesta zainteresovala. Neophodno je potrebno da deca stignu sve do pisanja recenzija — ocena knjiga. Pisanje dela ima potpuno osoben značaj pri proradivanju literature...

Pravilno postavljanje predavanja književnosti ima ogroman značaj, danas više nego bilo kada. Treba samo znati razbuditi inicijativu kod dece, naučiti ih kolektivnom radu u danoj oblasti, organizovati njihovu inicijativu, priteći im u pomoć.

(1932)

N. K. KRUPSKA

DVA PUTNIKA U SNJEŽNOJ RAVNICI

Krenula su u jutarnjoj magli
dva putnika cestom tihom, ravnom.
Pokreti im užurbani, nagli,
dok trepere mišlju poodavnom.

Korak gradu stazom snježnom kreće.
Jedan drugom ređa glase znane:
ovim poljem međa dijelit' neće
u proljeću brazde zasijane.

Eh, proljeće, kad ćeš plavo stići!
Biće rada, veselja i znoja.
Iz njiva će zelen klas iznići
sve u znaku upornoga boja.

Razgovor se tiho odmotava.
Šta sad mari što su mrazna jutra.
U riječima narasla otava,
iz govora diše novo sutra.

Zakružiće glasi pobjednički.
Neka sunce sipa vrelim mlazom,
u sušne će dane zajednički
zagrliti njive vodojazom.

A u jesen s komšijama svojim
pretresaće ono što su čuli:
svojoj sudbi kapu ću da skrojim,
jer smo život snažno udahnuli.

Buka usred kuće rasvjetljene,
i gomila stajaće na tremu.
Raspravljaće seljaci i žene,
a starci će čuditi se svemu.

Zadruga će zajedno na branje;
poviće se i kukuruz žuti.
Završiće jesenje oranje,
prije neg' što stigne vjetar ljuti.

Mraz je steg'o, penje se uz leđa,
Jedan drugom glase ređa znane.
Po poljima neće šarat' međa,
ni mutiti proljećne im dane.

Slobodan GALOGAŽA

Protest slovenačkih književnika zbog izgreda fašista prilikom Prešernove proslave u Gorici

Trinaestog februara ove godine, fašistička rulja u Gorici na brutalan način onemogućila je goričkim Slovencima proslavu stogodišnjice smrti Franca Prešerna. Povodom toga Društvo slovenačkih književnika u Ljubljani uputilo je sledeći protest javnosti:

»Godine 1925 fašisti u Gorici onemogućili su u Narodnom domu proslavu koju je porobljeni slovenački narod tada priredio u spomen svog genija — pesnika Franca Prešerna. Varvarstvom i nacionalnim ugnjetavanjem počeo je fašizam svoj pohod.

Ove godine — 24 godine posle toga događaja, a godinu dana otkako je deo slovenačke zemlje prepušten Italiji uz obećanje da će poštovati sva nacionalna prava Slovenaca — fašističke bande štapovima su napale slovenački narod u istom gradu i u istoj sali, i onemogućile proslavu u spomen stogodišnjice Prešernove smrti.

Ovo se desilo sa znanjem italijanskih vlasti, desilo se uprkos svih obaveza prema našem narodu, određenih mirovnim ugovorom. Ponovo je počelo nasilje.

Pitamo: šta bi bilo kad bi se kod nas neko samo zakačio, na primer, o Dantea? Zar Italijani to ne bi, opravdano, objavili celom svetu kao najveći kulturni i politički skandal? Za nas France Prešern ne znači ništa manje nego za Italijane Dante, ili što za svaki narod znači njegov najveći pesnik, njegov genije.

Pošto sticajem prilika, u kojima je živeo ugnjetavan i porobljen naš mali narod, Prešern nije mogao postati poznat celom svetu zar da se zato dozvoli da se kalja njegovo ime. Zar da se zato što je deo slovenačkog naroda nečovečnom nepravdom prepušten Italiji, dozvoli da ovaj narod bude ponovo prepušten ugnjetavanju, da ne sme više proslavljati svog borbenog pesnika!

Fašističke bande koje su razbile ovu proslavu, kao i oni koji su ovo dozvolili i koji su ih zaštitili, misle da se zbog nekog Prešerna niko na svetu neće pokrenuti i uzbuditi. Italijanska buržoazija misli da može produžiti politiku nasilja onde gde je morala prestati posle poraza 1943 godine«.

Kulturni radnici Jugoslavije za slobodu Koruške

Savez književnika i Savez udruženja novinara Jugoslavije organizovao je 28 o. m. u sali Jugoslovenskog dramskog pozorišta predavanje o temi: Slovenačka Koruška u kulturno-političkoj istoriji Slovenačkog Naroda.

Predavanje, kome je prisustvovao veliki broj istaknutih kulturnih radnika iz Beograda održao je Generalni Sekretar Saveza udruženja novinara Miroslav Vitorović.

Ovogodišnje poljske državne nagrade za književnost i umetnost

Na dan 29 decembra prošle godine podeljene su u Poljskoj prvi put državne nagrade za književnost i umetnost, koje će se od sada dodeljivati svake godine. Svaka nagrada iznosi po 500.000 zloti (70.000 dinara).

Prvu državnu nagradu za književnost dobio je Lucijan Rudnjicki za delo »Staro i novo«. Lucijan Rudnjicki (rođen 1882 godine) od svoje mladosti nalazio se u redovima boraca za bolji život radnog naroda. Još kao mlad radnik hapšen je i osuđivan na progonstvo. Bio je istovremeno radnik i pisao za radničke novine, uređivao nekoliko listova i godinama mislio o delu koje je želeo da napiše, u kome bi izneo istoriju radničkog pokreta u Poljskoj. Pišući svoje autobiografsko delo »Staro i novo« Rudnjicki je dao ne samo istoriju svog života i uzdizanja, već i istoriju poljske radničke klase od kraja devetnaestog veka do danas. »Staro i novo« je ustvari njegovo prvo književno delo (prva i jedina njegova priča objavljena pre trideset godina ostala je nezapažena). Nagrada dodeljena Rudnjickom pretstavlja vidno priznanje ovom zaslužnom književniku, poniklom iz radničke klase, koji je svoj život povezao sa borbom proletarijata. Književna kritika ocenila je knjigu kao jedno od posleratnih književnih dela najbližih socijalističkom realizmu, za koji se sve više zalaže savremena napredna poljska književnost.

Nagradu za muziku dobio je profesor kompozicije i klavira na Visokoj školi u Katovicima, Boleslav Vojtovič. Vojtovič je rođen 1899 godine. Počeo je da komponuje 1928 i od tada dao niz značajnih dela, izvođenih kasnije sa velikim uspehom u Poljskoj i inostranstvu, u Beču, Pragu i Parizu. Dobio je niz nagrada za svoja dela. Među njegovim delima komponovanim posle rata treba spomenuti Drugu simfoniju (»Varšavsku«) i »Kantatu u slavu rada«.

Nagradu za plastičnu umetnost dobio je vajar Ksaveri Dunjikovski (rođen 1875). Dunjikovski je jedini poljski vajar koji je povezao svoje stvaralaštvo sa životom svoga naroda. Proslavljajući pre dva meseca pedesetogodišnjicu svog umetničkog rada, Dunjikovski je poklonio državi sva svoja dela koja je stvorio u toku toga perioda, sa željom da tim činom neposredno doprinese kulturnoj izgradnji nove narodne države.

Nagradu za pozorišnu umetnost dobio je reditelj Leon Šiler (rođen 1887), koji se celoga života borio za stvaranje pozorišta pristupačnog narodnim masama. Ceo njegov rad ispunjen je tom težnjom, ali je tek posle oslobođenja, u novoj Poljskoj, doživeo da ostvari svoje ideale.

Novi zakon o izdavačkoj delatnosti u Čehoslovačkoj

Ovih dana čehoslovačka vlada prihvatila je nacrt zakona o izdavanju i širenju knjiga, nota i reprodukcija likovnih dela. U čehoslovačkoj je izdavački sektor bio sve do sada u velikoj meri u rukama privatno-kapitalističkih preduzeća. To je imalo za posledicu da se izdavalo mnogo štetnih knjiga i bez vrednosti, kako domaćih, tako i prevedenih. Doskora se još uvek štampalo mnoštvo reakcionarnih, narodno-demokratskom poretku neprijateljskih knjiga. U izdavačkoj delatnosti nije bilo plana koji bi odgovarao kulturnim potrebama trudbenika.

Prema nacrtu novog zakona, koji će biti u najskorije vreme podnesen na odobrenje Skupštini, izdavačka delatnost oduzeće se iz privatnih ruku. Svako izdavačko preduzeće imaće svoj određen delokrug rada. Na taj način otstraniće se konkurencija i moći će se najekonomičnije iskoristiti dodeljena hartija.

Prema nacrtu ovog zakona, čija je linija određena kulturnim interesima radnih masa, knjige će smeti da izdaju samo državni organi, političke stranke zastupljene u Skuptšini, jedinstvena sindikalna organizacija, kulturne, privredne i socijalne organizacije, zatim narodna i komunalna preduzeća, preduzeća koja se bave spoljnom trgovinom i međunarodnom špedicijom, kao i zadruge i društva koja prema svome statutu mogu da rasturaju knjige i likovna dela. Odobrenje za izdavanje knjiga daju oblasni narodni odbori.

Jedan deo nacrta zakona obuhvata odredbe o planiranju izdavačke delatnosti. Plan o izdavačkoj delatnosti određuje Ministarstvo informacija, u saradnji sa Centralnim izdavačkim savetom kao savetodavnim organom.

U BEOGRADU SE OSNIVA VUKOV I DOSITEJEV MUZEJ

1947 godini proslavljena je stogodišnjica pobede srpskog narodnog jezika i pravopisa. Tom prilikom donela je Vlada NR Srbije odluku da se osnuje Vukov muzej. Već iste godine obnovljena je rodna kuća Vuka Karadžića u Tršiću, a prošle, 1948 godine, pristupilo se daljem uređenju Vukove kuće, proširena je dvorište oko njegove kuće, itd. Danas je Vukova kuća u Tršiću ustvari mali muzej, posvećen uspomeni velikog reformatora srpskog književnog jezika.

Isto tako, krajem 1948 godine proslavljena je u Beogradu stočetrdesetogodišnjica od osnivanja Dositejeve Velike škole. Ministarstvo prosvete NR Srbije stavilo je u zadatak Zavodu za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture NR Srbije da restaurira Dositejev licej u Beogradu. Sada je Dositejev licej restauriran i pretstavlja jedan od najvećih naših spomenika kulture iz početka devetnaestog veka.

Vezujući značaj, ulogu i rad Vuka Karadžića i Dositeja Obradovića, doneto je rešenje da se u Beogradu osnuje »Vukov i Dositejev muzej«, koji će biti smešten u obnovljenom Dositejevom liceju. Muzej će imati zadatak da prikuplja, čuva, proučava i izlaže materijal koji je neposredno vezan za Vuka i Dositeja (njihova pisma, rukopise, prva izdanja i druge predmete); dalje, sav pisani i štampani materijal koji se odnosi na Vuka i Dositeja, kao i ostali materijal koji upotpunjuje prikazivanje vremena u kome su radili Vuk Karadžić i Dositej Obradović.

DVESTA TRIDESET STRELJANIH I JEDNA ZASTAVA

Oskar DAVIČO

Na svetu ima jedno mesto — Bukitingi. To je na Sumatri. Sviđa mi se Bukitingi. Zvuči milo, žubori i doziva sećanja na neka davna detinjstva sa horovima dečaka u belom, s nevinim i nežnim cilikom srebrnih zvončića.

U Bukitingi, javlja Tanjug, Holanđani su streljali 230 svojih vojnika zato što su odbili da se bore protiv Indonežana.

To je sve što javlja agencija:«... zato što su odbili da se bore...« Ali zašto su odbili da se bore? Šta je nagnalo 230 mladića da odbiju poslušnost u zoni operacija kad su svi oni od reda morali znati i znali da njihovo »ne« povlači za sobom u ubrzanom i pakosno sinkopiranom ritmu — formalno saslušanje, izricanje presude i mitraljeski rafal u kasarnskom krugu?

Čovek, i kad je u angloameričkoj uniformi holandskog kolonijalnog vojnika, pretpostavlja manje zlo većem. Dvestatrideset plavokosih mladića došla su do saznanja da je manje zlo biti streljan, no produžiti borbu protiv Indonežana. Bilo je to više od običnog saznanja.

Dvestatrideset mladića dala su život za to svoje uverenje. Pre dve godine razgovarao sam s holandskim brigadistima na pruzi kod Nemile. Pozvali su me da im pričam o našem Ustavu i Planu, o narodnooslobodilačkoj borbi, kulturnom poletu u FNRJ, o uslovima pod kojima žive i rade naši naučnici i umetnici. Posle predavanja postavljali su bezbroj pitanja; no bilo ih je koji su tražili da im se objasni zašto radnici kod nas nikad ne štrajkuju i zašto se ne divimo slikama Pikasa kad je on, najzad član francuske KP.

U holandskoj brigadi bilo je sinova odgajivača tulipana ali i mladih tokara, daktilografkinja i studenata medicine. Bio je jedan slikar srednjih godina, vrlo pedantan i jedan vrlo razbarušen dečak koji je pisao pesme. Bilo je skautske omladine i protestantske, konzervativne i socijaldemokratske. Najveći broj omladinaca pripadao je Komunističkoj partiji. Jedan pegavi brigadist, s ridom, neobično nemirnom kosom, interesovao se za jedinstvo naše omladine.

— Kako ste to postigli? — pitao je. Za sebe je tvrdio da je liberal. I otac mu je to bio. Dižući kosu koja mu je svaki čas prelivala čelo, rekao je sa setom:

— A nas će po povratku u vojsku.

— Za Indoneziju? upitao sam.

— Ne. Oprezni su. Tamo šalju politički najzaostaliji deo omladine ili...

On je zastao, zatim se prezrivo osmehnuo:

— ... ili prosto avanturiste.

Bila je noć i kiša kad je digao sidra stari »Liberty-ship« sa novim kontingentom vojske regrutovane među politički najzaostalijim delom holandske omladine.

Dugo traje put od holandskih obala do Sumatre, kornedbif brzo dosadi, a i najveća šaljivčina u četi iscrpi do Gibraltara svoj neiscrpni rezervoar smešnih priča. Ali Mediteranom — još su se smejali. Neko je nalio piva u tropski šlem i natukao ga šaljivčini na glavu. Smejali su se i posle, još jednom. Izlazeći iz Crvenog mora, šaljivčina je zapitao: »Kako izgleda crnac kad izađe iz Belog Mora?« — »Da vidimo!« odvratio mu je škrti i krupni farmerski momak i bacio ga preko ograde u Babelmandep.

Ali posle postajalo je i suviše toplo za smejurije. Danju se dremalo ili kunjalo, a noću se pri mesečini sedelo na provi. Mnogi su setno razgledali ponete porodične slike, a kad bi došli do fotografija verenice uzdahnuli bi duboko i tužno i ubrzo počeli da s preduzimljivim uzbuđenjem misle na Batu-devojke, boje čokolade, koje ih čekaju u bajoslovnim zalivima Indonezije. Za te Batu-devojke svi putopisci vele, da su tihe i lepe, vrlo krotke i zahvalne. No, kao što to biva, snovi energičnih mladića ne završavaju se suviše dugo kod devojaka. Posle pacifikacije ostrva, maštali su mnogi vojnici, od kojih je svaki mislio da on to sniva svoj posebni san, različit od svih drugih, posle pacifikacije ostrva preći će oni u službu civilne kolonijalne administracije. Činovnici i upravitelji plantaža, mislili su momci, brzo se obogate. Čuli su oni za to. Stiču svoj bungalov, a ako su iole spretni, za deset godina postaju vlasnici rudnika bakra ili zlata, a možda čak i plantaža kafe, čaja, kinina i kopre.

Ako nam se ta sanjarenja čine otužna i sladunjava, gangsterski sebična i nemoralno uskogruda, ne treba kriviti samo te mladiće u uniformi za nedostatak blagorodstva i oštroumnosti, za manjak dobrog ukusa. Tim su ih snovima pitali i držali 20 strpljivih godina crkva i škola, skauti i socijaldemokrati, radio i konzervativci, roditelji i keglane. Bili su još isuviše mladi i neiskusni da bi mogli poneti celu odgovornost za štalmajstorsko poimanje životnog starta i cilja, kičersko ublažavanje reskih i surovih bridova realnosti.

Pretposlednjeg dana puta, stresavši se, kao od tek popijene čaše viskija bez sode, iz kajite je izišao njihov kapetan rumena i punačka muškarčina i vičući i cerekajući se sve vreme, rekao im onako malen, znojav i ćelav da je pacifikacija Sumatre ušla već u završnu fazu i da će oni imati nažalost vrlo malo posla dok ne zavedu konačni red i mir. Jer pobunjenici — objasnio im je — o njima ne treba ozbiljno ni govoriti. Sasvim je prirodno što se posle onakvoga rata pojavilo na ostrvu nekoliko pljačkaških bandi, pod rukovodstvom japanskih ratnih zločinaca i kvislinga. A crnci su vam lakoverni. Prava deca. Banditi iz vođstva pričaju toj odrasloj crnoj deci sve same koještarije, ravnopravnost i tome slično. Biće dovoljno da se pojave holandski vojnici, prokrstare selima, opale koji hitac pa da se ti prokleti crnci uvere da Nederland ume da štiti interese belih ljudi. Ne treba biti prokleti rasista, rekao im je kapetan smejući se hrabro i glasno, jer ja sam to manje no iko na svetu, ali svako ko proživi među crncima koji mesec, moraće da prizna da su svi oni jedna prokleta banda zatucanih prljavih neznalica i kriminalaca i da je sasvim prirodno što su beli ljudi sledbenici Hristove vere osetili potrebu da ih uče i leče, a bogami i nadziru upravljajući njima na obostranu korist i slavu božju.

Zatim im je pripovedao kako se belac navikao na demokratske parlamentarne metode teško može da pomiri s običajima divljaka. Recimo, — rekao im je — kod nas belih, postoje parlamenti, gde s izuzetkom komunista, sede sve sami pristojni ljudi, koji uprkos različitih gledišta mirno raspravljaju o raznim stvarima i tako dalje. A kod crnaca toga nema. Oni, prosto na prosto ubijaju, zamislite, mali broj lojalnih crnaca, koji iako crni i smrdljivi kao sam vrag, vole Holanđane kao majku božju.

Sve im je to pričao kapetan, smejući se junački. A on je sve to dobro znao, bolje no iko, jer mu je brat imao tamo negde na ostrvu svoju veliku plantažu. Naročito ih je vraški zabavljao, pričajući im o lepom životu posle pacifikacije, kad će svaki mladi veteran dobiti nagrade u novcu i zemlji, ordenja i šta ti ja znam, a povrh svega još i pravo da drži koliko hoće crnih slugu a razume se i sluškinjica za ličnu upotrebu.

I namignuvši nekako naročito muški, kako i dolikuje kraljičinom kapetanu kad razgovara sa svojim momcima, završio je: »Ali na osnovu ličnog iskustva preporučujem samo Batu — devojke od 16 godina«.

Iskrcali su se noću, daleko od luke, na dnu nepoznate puste uvale, okružene dubokim pojasom ogromnih crnih palmi. Na obali su ih čekali kamioni i oni su pred zoru krenuli putem nedavno prosečenim između mirti i zmijastih lijana i mirisavih durijanga oko kojih se skupljaju čopori malih majmuna i otrovno zelenih nepenti, velikih biljki mesožderki sa opalnim čašicama. U džungli je vonjalo na vlagu močvari i bilo je zagušljivo-zaparno od tropskog sunca i jakih mirisa, a kad su izbili u savane s visokom travom dva su mladića već oko podne pala pokošena sunčanicom.

Drugog se dana taj svud prisutni miris truleži i mirođija uvukao u hram i prodro u mlaku vodu, a oči nisu prestajale da suze, nenaviklе na obilje svetlosti u zraku koji je jario kao para u kazanu. Prolazili su kraj visokih palmi kokosa ali plantaže su bile puste. Nigde ni crnih ni belih. Čak ni zveri. Sem rike crnog pantera, prve noći.

Tek pri smiraju trećeg dana čuli su usamljeni rafal.

— U pravi čas! — rekao je s muškom odlučnošću kapetan. Vojnici čete koju su došli da smene, odjurili su s položaja i ne čekajući komandu, gurajući se i galameći otimali su se ko će pre da se popne na kamione koji nisu bili ugasili motore. Jedan kržljavi momak, videći valjda žute parole na reverima uniforme pridošlica, dobacio im je u prolazu:

— A! žutokljunci! Pričekajte dok zagrizete malo u tu ljutu zemlju!

Stigao je da uskoči u kamion koji je krenuo dižući gustu sumporastu prašinu. Ali nadimak je ostao.

Zakačio se i prilepio za novajlije. Nešto zbog žutih parola, mladosti i neiskustva nešto i zbog njihovog sopstvenog civilizovanog smisla za humor, nadimak se zadržao. Niko ih uskoro ni u zvaničnim dokumentima nije drukčije zvao.

Za »žutokljunce« počeo je čudno težak život. Rat, a neprijatelj — nevidljiv. Iz visoke trave odjekne pucanj i — vojnik pada mrtav. Pojuriš, pretražiš, prevrneš nebo i zemlju kilometrima unaokolo — nigde nikog.

Iz džbuna u šumi resko zazviždi bačeni »bolo« — vojnik pada mrtav. Pretreseš džbun ili još bolje, išaraš ga rafalima. Jednom su tako u šikari našli ubijenog mladog medveda. Ali obično — ništa. Zveri se drže daleko od ratišta. Mukli bes je obuzimao »žutokljunce«. I mržnja koja je rasla. Šta hoće đavola ovi crnci! Što se ne smire dovraga!

Dolazilo je ponekad i do čarki i pripucavanja s većim odeljenjima buntovnika. U nekoliko je mahova baš ozbiljno zaratilo. Bile su to prave bitke. Indonežani su se đavolski dobro služili topićima i bacačima, bolje no mladi Holanđani.

Od jutra do mraka trajala je borba. I od mraka do jutra, borba, u džungli na 50 metara rastojanja. Srećom, sutradan stigla su pojačanja. Šta mari što su to bili Japanci. Da nisu došli na vreme sam bog zna bi li i jedan »žutokljunac« ikad ugledao vetrenjače i kanale između pešćanih duna i ljupka čista sela s devojkama u širokim suknjama i belim uštirkanim kapama. No ni Japanci nisu bili naročite sreće. Kad su pošli u protivnapad, Indonežana je nestalo.

»Žutokljuncima« se pružila prilika da upoznaju sve vidove očajno teškog kontrapartizanskog rata. I duge, ubistvene marševe pod suncem preko savana i nadiranja kroz usijani kotao prašume i prelaze preko nabujalih reka s krokodilima koji vrebaju dok se povlačiš improviziranim visećim mostovima od konopaca pod preciznom vatrom svud prisutnog, a nevidljivog protivnika i gorke planinske lance Singalana i kamenje Indrapure gde su noći tako hladne da ih nikakva vatra ne može da zgreje. Ali »Žutokljunci« su išli kud im se naređivalo da idu i činili što im se govorilo da čine. Svakog ih je dana bilo sve manje a strah, mukao i bezuman, uvukao se u njih i toplo sve ranije snove, želje, nade u jednu sivu želatinoznu kašu. I oni su počeli da u sebi i za sebe vape samo za jednim — za odmorom. Marširali su, pucali, palili sela, verali se, gazili reke, ubijali. Ali vapili su za odmorom. Čak i kad su okružili zapaljeno selo i kosili urođenike koji su pokušali da se izvuku iz zažarenog obruča, i tad su žudeli za takvim nekakvim odmorom koji ti neće dopustiti ni da se zamisliš. Puni, hiljadupostotni odmor.

S njima su često išli Japanci, bivši ratni zarobljenici, sad u holandskim uniformama. A redovno — lojalni crnci. Oni su se valjda od ranije znali s japanskim vojnicima i putem ili na bivaku razgovarali s njima i smejali se. »Žutokljunci« nisu razgovarali ni s kim. Nisu se ni smejali. Sve im je bilo otužno i gadno.

Jednog je dana stigla smena. To je značilo — odmor. Trkom su se uspeli u kamione.

U pozadinskom gradu, okruženom bunkerima, čovek se mogao osetiti sigurnim. U špelunkama i bordelima gorele su raznobojne sijalice i neprekidno se točio viski koji je mirisao na stenice i džin koji je udarao na miševe. Ali posle džungle, svejedno, prijalo je i to. Opijalo je.

No to pijanstvo i snovi koji su se javljali u isparenjima alkohola nisu imali više sveži ukus snova s »Liberty-shipa«, a zagrljaji su bili bez nevine draži zagrljaja iz mašte onda kad se plovilo pučinama Indijskog Okeana. Pacifikacija bungalovi, plantaže, rudnici — sve se to nekud sunovratilo, odperjalo, razbilo i sad samo magleno mutne krhotine u duši potsjećaju da su to bili delovi nekadašnjih unutrašnjih životnih sadržaja. Poneka reč koju su naučili, poneki zaključak koji bi se mučno probio do svesti, bilo je sve što su poneli s odmora.

I te reči i zaključci, istina iskidani još i nepovezani, značili su nešto sasvim drugo, ni nalik na priče junačine kapetana. Ali ko da to produbljuje pod ekvatorskom zvezdom? Ipak, obrisi života i smisao pojava izranjali su iz tame kojom su bili zagrnuti kao pluto s dna nekakve vode. Pitanja su se nametala. Sama — odgovora nije bilo. Zašto su ih doveli ovamo? Za koga to oni ginu? Zašto ih svi urođenici mrze? Zašto ih i oni lojalni, uplašeni mahom, bahati ponekad, zašto ih i oni gledaju očima u kojima ima svega, samo ne žaljenja? A posle svega trebalo im je sažaljenja, najviše ljudskog sažaljenja.

Pitanja su rominjala dosadno, monotono i niko na njih nije umeo da odgovori, sve do onog dana... Smrkavalo se zapravo.

Dahćući utrčao je urođenik u šator kapetana koji je gutao svoju porciju kinina. Bio je smršao u poslednje vreme, postao još crveniji, ali i izgubio svoj junački način govora i svoj smeh muškarca koji ume da ceni činjenicu što je, božjom voljom, muško.

Krenulo se uskoro. Crnac je išao napred. Stigli su do šume i bez zadržavanja produžili kroz njenu tamnu paru. Išlo se prema Panej-Bili, koja je u svom gornjem toku puna slapova i brzaca. Neprekidni žubor vode postojao je sve glasniji. Mesec još nije bio izgrejao i »žutokljunci«, vođeni urođenikom koji je neprestano dahtao, približili su se nečujno visokoj obali, obrasloj džbunjem. Ali tek što su izbili na jedan mali proplanak, zazujali su resko mitraljeski meci. »Žutokljunci« su se bacili na zemlju, pripili uz nju i počeli, kada je rafal prestao, da se povlače prema džbunju. No lojalni crnac bio je čovek energičan. On je i pod vatrom dopuzao do kapetana. Oči su mu svetlucale kao uhvaćeni svici dok ga je ubeđivao da će ih on jednim puteljkom, kroz suvi potok izvesti na vrh obale, odakle će se kao od šale učutkati jedini pobunjenički mitraljez.

»Žutokljunci« ku posle kraj mitraljeza naišli na jednog jedinog mršavog crnca. Nosio je naočare i bio prostreljen kroz obe noge, a pantalone i košulja koje je imao na sebi bili su mokri. Sem razbijenih butnih kostiju otkrili su kasnije i malu ranu na glavi. Ona je i prouzrokovala nesvesticu iako sama nije bila opasna.

Već su se spremali da krenu za logor. Kad je izišao mesec. Tad s obale uzdignute tridesetinu metara nad uzburkanim koritom Panej-Bile, »žutokljunci«, su ugledali, ne verujući svojim očima, pobunjenike. Borce. Prvi put otkad su stupilu na to prokleto ostrvo. Istina, bili su to ranjenici koji su se splavom prebacivali na drugu obalu. Ali na uskom, peskovitom jezičku zemlje između strme obale i hučne reke, nalazilo se još desetak nosila s teškim ranjenicima, a njih pet-šest kretali su se živahno tamo-amo oslonjeni na primitivno sastavljene štake od bambusa. Po svoj prilici bila je to poslednja grupa ranjenika koja se prebacivala na drugu obalu. No huk vode zagušio je maločašnje pucaranje. U svakom slučaju oni su se mirno kretali, ne nadajući se zlu. Gore, na obali, znali su, da je sam komesar na straži. Pomoću konopaca teglili su k sebi ispražnjen splav.

— Najbolje je ne otići nikud, — prihvatio je drugi i udario puškom o zemlju.

— Šta ćemo mi uopšte tu?

— Zašto ste nas doveli na to prokleto ostrvo?

— Za koga tu ginemo?

Kopetan je oborene glave ušao pod svoj šator.

Pred zoru su stigli Japanci u logor. »Žutokljunci« su spavali. Japanci su se domogli prvo njihovog oružja a zatim ih vezali. Kapetan ih je vezane postrojio i pročitao presudu: »... za odbijanje poslušnosti u zoni operacija — smrt streljanjem. Na levo krug.«

To je bila poslednja komanda koju su i ne razmišljajući izvršili »Žutokljunci«.

Pred sobom su ugledali Japance za mitraljezima. Čuli su još komandu.

Ostali su da leže nesahranjeni.

Mesto gde je bio logor zove se Bukitingi. Nekad je to bilo selo. Odavna je spaljen.

U Bukitingi Holanđani su streljali dvesta trideset svojih vojnika koji su odbili da ubijaju. Odbili su samo. Postavljali su kapetanu pitanja. Oni nisu bili okrenuli oružje protiv njega. Nije im palo napamet da pređu na drugu obalu reke Panaj-Bili i da se svrstaju pod onu široku zastavu o kojoj im je govorio ranjenik.

Možda su »žutokljunci« i pomišljali da se prebace na drugu obalu. Ali sami su svojim mecima prekinuli koncopac splava. A možda im to odista nije ni palo napamet. Regrutovani su u redovima politički najzaostalijeg dela holandske omladine. Možda su pomislili da im je posle svega što su učinili svirepog i krvavog zatvoren put na drugu obalu.

Tanjug je javio da je streljano dvesta trideset odabranih vojnika kontrarevolucije pri svom prvom nesigurnom koraku ka bratimljenju s narodnooslobodilačkim snagama Indonezije.

Uprkos sanitarnih kordona, prostora i vremena velika revolucionarna tradicija prokrčila je sebi put do Sumatre.

Imperijalisti su računali s tim vojnicima. Mislili su oni će streljati i klati. Vojnici to više nisu hteli da čine.

Činjenica da holandski imperijalisti i američki koji stoje iza njih, ne mogu da se oslone više na tih dvesta trideset vojnika.

Da li samo na njih?

Otome je zapravo reč. Zar su tih dvesta trideset streljanih jedini koji odbijaju poslušnost imperijalistima? Svakog dana novi mladići stasaju do svesti o pravdi. Neka tih dvesta trideset streljanih budu jedini iz redova onih koji, spoznavši je, nisu imali sreću da stanu pod široku zastavu o kojoj peva indonežanska pesma, pod zastavu »Lenjina, Staljina i Tita«.

Milost gospodnja

Karikatura S. Hodžića

— Čestitam, dragi Roata, najzad ste izišli iz zatvora!
— Bog s vama, velečasni! Ta ja nisam ni bio u zatvoru!

Paparigas je ubijen — divizija se radja i jača

Još jedan čovek, još jedan patriota pao je kao žrtva sve razuzdanijeg monarhofašističkog orgijanja. Tu, o-vih dana, mučki je ubijen u zatvoru generalni sekretar Grčke konfederacije rada Mikos Paparigas. Izvršen je još jedan zločin usred Atine. Mikos Paparigas je ubijen pre nego što je izveden pred preki vojni sud. Čak i te parodije pravosuđa uplašili su se krvnici grčkog naroda pod pokroviteljstvom Trumanove doktrine.

Ubistvo Paparigasa samo je jezivi detalj masovnog pokolja demokrata, akt »pravde« koja ne zna za pravosuđe i ljudiske zakone već pod policiskom uniformom i sa revolverom u ruci obračunava na svoj način daleko od javnosti i svedoka na koje se inače ne polaže mnogo po sudovima, dakle mučki i po kratkom postupku. U zloglasnoj atinskoj tamnici »Averof« na ovaj bestijalan način izgubljeni su tragovi mnogih koji su osumnjičeni da su pomagali »pobunjenike«.

»Vlada« čiji su ministri spremni na sve samo da zadovolje svoje senilne ambicije, kao instrument inostranog monopolističkog kapitala, uzalud je svojevremno sprovodila »sterilizaciju« teritorija oko Demokratske armije putem masovnog deportiranja stanovništva iz tih krajeva uzalud je pokušavala da stvori prazan, bezvazdušan prostor između Demokratske armije i naroda.

U svojoj očiglednoj impotenciji, u sve većem strahu i bezumlju, posle nebrojeno zločina, atinska »vlada« posegla je svojom krvničkom rukom i na glave istaknutih sindikalnih vođa. Ali, njena policiska ruka pri tom je zadrhtala: »vlada« se nije usudila da jednog Paparigasa izvede pred preki vojni sud, jer nije imala nikakve argumente ni činjenice na kojima bi bazirala svoju optužnicu. Naučena iskustvom iz prošlosti, bojeći se da će pred tim, iako jadnim tribunalom, po primeru revolucionarnih boraca koji su bili u sličnoj situaciji, Paparigas preći iz aktivne odbrane u snažan i argumentovan protivnapad, pribegla je gangsterskom kriminalu i blagovremeno, u noći, završila sa njim.

Mikos Paparigas je sprečen, njemu je oduzeta reč pre nego što mu je i bila data, da uzurpatorima slobode pred svetskom javnošću razgoliti njihovo razbojničko lice i pokaže ga u svoj njegovoj nakaznosti, da krikne svoj protest i iskaže svoju optužbu. Plaćene ubice znaju vrlo dobro kakvo je ubojito oružje revolucionarna reč, reč koja je rođena u borbi i koja u srcu ugnjetenog naroda odjekuje kao bojni zov na istrajnost do konačne pobede. Znajući da će reč čvrstog i nepokolebivog Paparigasa biti glas naroda, njegovih težnji i stremljenja, glas pun opravdanog gneva i neodoljive mržnje prema fašizmu, glas iskrene i plamene ljubavi prema otadžbini i njenoj slobodi, ministar javne bezbednosti Grčke Rendis požurio se da u grlu preseče tu reč i uguši je u krvi.

Vest o samoubistvu Paparigasa, koju je Rendis u cilju obmane svetske javnosti vešto izfabrikovao i lansirao, gola je izmišljotina i mizerna laž, ali ujedno i znak straha od težine zločina koji je atinska »vlada« izvršila.

Zločinci u Atini unapred su znali da će suđenje jednom istaknutom prvaku sindikalnog pokreta biti signal za jednodušni revolt čitavog slobodoljubivog čovečanstva, alarmni znak za proteste čitave svetske javnosti. Plašeći se ogromne snage međunarodnog radničkog pokreta oni su onemogućili Paparigasa da svetu kaže istinu o borbi grčkog naroda za svoju nezavisnost i slobodu, da svetlošću te istine obasja junačka dela i herojske podvige boraca Demokratske armije koji smelo i samopregorno koračaju u svitanje lepše sutrašnjice.

Grčki narod, koji nije bio savio glavu pod trostrukom, nemačko-talijansko-bugarskom okupacijom i herojski se sada bori protivu domaće reakcije i stranih intervenata, odao je priznanje Paparigasu za njegovo herojsko držanje time što je nedavno formirana prva proleterska divizija Demokratske armije uzela za svoj naziv njegovo ime, koje će, kao borbenu zastavu, proneti kroz plamen revolucionarne borbe. Na taj način, iako mrtav, Paparigas će se boriti i dalje za one iste ideale za koje je zverski ubijen. Sa njegovim imenom planuće još jače osvetničke puške grčkih proletera koji će u okršajima muški obračunati sa ubicama Paparigasa i tolikih drugih patriota.

Antonije MARINKOVIĆ

MEĐU NJIMA

SKINUTA ZABRANA SA ZEMLJE DA SE KREĆE

Posle desetogodišnjeg prekida pojavilo se novo izdanje Vatikanskog indeksa zabranjenih knjiga («Index librorum prohibitorum»). U zabranjene autore, pobrojane na 508 strana, ušli su, kao i dosada, Volter, Savanarola, Kant, Stendal, i mnogi drugi.

Međutim, u indeksu su ipak sprovedene izvesne »reforme«. Tako su iz spiska zabranjenih knjiga najzad — da velikog napretka! — izbačeni Dante i Kopernik.

Vatikan je najzad dozvolio zemlji da se kreće oko sunca. A ona se sve više kreće i u onom pravcu u kome Vatikan neće da dopusti, kao što se kretala po zakonima prirode uprkos zabrane Vatikana.

SOVJETSKI SAVEZ

LENJINGRAĐANI SELU

Prošle godine stanovnici Lenjingrada počeli su da sakupljaju knjige za selo. Za vreme rata su, naime, nemačko-fašistički okupatori spalili i uništili u lenjingradskoj oblasti 200 biblioteka i preko 700 hiljada knjiga. Već početkom 1948 godine predratni bibliotekarski fond seoskih rejonskih biblioteka bio je u celosti obnovljen i iznosio je preko milion primeraka. Ali ni taj broj nije mogao da podmiri povećane potrebe seoskog stanovništva.

Zato je u Lenjingradu ponovo počela akcija sakupljanja knjiga, u kojoj su učestvovale gradske biblioteke, škole i fakulteti, preduzeća i uprave domova. Preko 10.000 knjiga sakupili su studenti Medicinskog instituta »Pavlov«, 25.000 primeraka — lenjingradske škole, a 153.000 dale su sindikalne biblioteke po preduzećima.

Ukupno je krajem prošle godine sakupljeno i upućeno u sela 350 hiljada knjiga.

FRANCUSKA

NOVI NAPREDNI ČASOPIS

U Francuskoj je krajem prošle godine počeo da izlazi novi napredni časopis »La nouvelle critique« («Nova kritika«). U člancima, objavljenim u prvom broju časopisa, prikazuje se nedoslednost i podmuklost Blumove idealističke sociologije, raskrinkavaju se degolistički manevri i ukazuje se na prave ciljeve nazovi marksističke frazeologije, kojom se služe neki francuski građanski intelektualci. U ostalim člancima beleže se postignuća napredne francuske poezije i izlažu se kritici nenaučna, antimarksistička predavanja na francuskim univerzitetima.

Proslava dvadesetpetogodišnjice Jagićeve smrti u Jugoslavenskoj akademiji

Prošle godine navršilo se dvadeset i pet godina od smrti našeg velikog naučenjaka Vatroslava Jagića. Sa nešto zakašnjenja, prouzročenog tehničkim okolnostima, proslavila je Jugoslavenska akademija tu godišnjicu na jednoj od svojih javnih sjednica 19. februara ove godine izložbom Jagićevih radova i predavanjem akademika Petra Skoka o »Jagiću u Hrvatskoj«. Predavač je išao za tim, da osvijetli naročito prvi decenij Jagićeva znanstvenoga rada, pokazujući kako se taj rad već u ono doba odlikovao svim onim značajnim obilježjima, koja su se kasnije u većem opsegu očitovala u Jagićevu djelovanju izvan domovine. Došavši sa bečkog sveučilišta u Zagreb 1860., upravo u času, kad se srozao Bahov apsolutizam i kad je prvo jače formiranje hrvatske građnske klase stvaralo podlogu za opsežniji kulturni rad, Jagić se pored Račkoga već za nekoliko godina istakao kao najznatniji naučni radnik u Hrvatskoj. Odgojen u ilirskim idejama i u tadašnjim enciklopedističkim shvaćanjima filologije, on se već tada ne ograničuje na uža jezična ispitivanja, već s jednakim interesom zahvata u najrazličitija područja: narodnu književnost, najstariju slavensku pismenost, izdavanje starih spomenika, historiju književnosti. On već od početka kao kritičar prati najznatnije pojave naučne književnosti različitih slavenskih naroda, što će kasnije u mnogo većim razmjerima nastaviti u svojem »Arhivu za slavensku filologiju«. On je prvi u Hrvatskoj proučavao Bjelinskoga i pisao neke članke, po vlastitom priznanju, pod njegovim utjecajem. Njegovo je ime već prije odlaska iz Hrvatske bilo poznato i u stranom svijetu, naročito u Rusiji, gdje su preveli jednu njegovu jezičnu raspravu i njegovu »Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga« iz 1867. Tako mu je iz Rusije, kad je 1870 bio otpušten iz službe, pružena i prva pomoć; zauzimanjem Sreznjevskoga imenovan je 1871. profesorom na sveučilištu u Odesi, i to je bio prvi korak u njegovom sjajnom sveučilišnom putu.

Jugoslovenska je Akademija više od ijednog našeg naučnog zavoda zvana da njeguje Jagićevu uspomenu i baštinu, jer je Jagić s Račkim i Daničićem pripadao onom malom, ali poduzetnom kolu naučenjaka, koji su joj pomagali pri njezinim prvim koracima u život. Jagić je već na prvoj sjednici akademije 1867. nastupio kao predavač, sudjelujući već od početka u svim njezinim izdanjima: u »Radu«, »Starinama« i u zbirci »Stari pisci hrvatski«, koja je osnovana na njegov poticaj. I poslije njegova odlaska iz domovine pripadaju njegovi prilozi u akademijinim izdanjima među najbolje od svega što je Akademija izdala.

Premijera nove domaće drame u Ljubljani

U okviru svečanih pretstava kojima je, u toku februara, Ljubljanska drama proslavljala tridesetogodišnjicu svoga rada u sopstvenoj kući, data je 12 februara premijera nove slovenačke drame »Oganj i pepeo«, koju je napisala Mira Pucova. Za predmet svoje drame spisateljica je uzela intimni i zakulisni život građanskog sveta u proleće 1943 godine, dakle u vreme narodnooslobodilačke borbe. U drami je prikazana diferencijacija građanskog društva, njegovo srozavanje, a pre svega raspadanje bivše slovenačke liberalne stranke. Politički prvaci liberalne i klerikalne stranke združili su se u to vreme, povezali se s okupatorom sa zajedničkim ciljem: uništiti narodnooslobodilački pokret i oslobodilačku vojsku da bi mogli zadržati svoje pozicije. Hteli su po svaku cenu da i dalje vladaju i da iskorišćavaju narod. Svi zajedno povezali su se s okupatorom, alj je svaki od njih imao i svoje posebne veze, koje im je nametala potajna misao da će se posle rata lako otresti svojih sadašnjih saveznika, tj. liberalci klerikalaca, a ovi liberalaca. Mrzeli su se među sobno, pa ipak nisu mogli jedni bez drugih.

Drug Kardelj je još u julu 1942 godine u članku »Glavni oslonac okupatora« upozorio da bela garda ima duboke socijalne korene u onom društvenom sloju koji je živeo od iskorišćavanja slovenačkog naroda i da će se zato ona pojavljivati kao tendencija neprestano, sve do potpunog uništenja, u raznim oblicima. Jedan od tih novih oblika bila je takozvana »Crna ruka«. Razume se da su kod belogardijskih vođa postojale razlike u shvatanjima i u taktici. Bilo je mnogo nijansa, počevši od opreznih zastupnika srednje linije, koje u drami pretstavlja dr Belić, naročito Senator, koji su mnogo puta morali zažmuriti nad delatnošću svojih saradnika smatrajući da mogu brbljati u duhu neke Masarikove etike, — pa do mladih razbijača, koji su upotrebljavali čiste fašističke metode, od kojih je jedna bila »Crna ruka« (Savo). Glavni oslonac tome delovanju bili su, razume se, finansiski magnati (Tojan), koji su po svaku cenu pokušavali da zadrže svoje eksploatatorske mogućnosti, i okupator, koga u drami zastupa otac Đovani, sveštenik i agent Ovre.

Sa zadatkom da raskrinka vođe »Crne ruke« u to društvo dolazi partizan Martel, izdajući se za kurira izbegličke »jugoslovenske vlade« u Londonu. Martel nalazi podršku u pazikući Robu, kome su Italijani ubili sina, i koji je pretstavnik prostog, svesnog naroda. Isto tako mu je naklonjena senatorova kćer Tanja, koja poznaje Martela iz detinjstva, ali se još uvek koleba između ljubavi prema ocu i aktivne borbe na strani partizana. Ma da je Padre Đovani poznao Martela i okupatori ga, posle mučenja, ubijaju, Martelov put ipak nije bio uzaludan. Zadatak je izvršen i Savo nalazi smrt, onako kako je on bio naviknut da sudi ljudima. Isto tako Martelova smrt donosi rešenje i za Tanju, koja najzad saznaje da bez vere u nešto veliko nije moguće živeti. Senator, pak, umire napušten od svih, osuđen od rođene kćeri.

Dramu je režirao Jože Tiran, a scenograf je bio inž. arh. Branko Simič. Ulogu senatora igrao je Vl. Skrbinšek, Tanju — I. Mežanova, Savu — D. Bitenc, Iris — D. Ahačevičeva, (U alternaciji sa V. Levetnikovom), Tojana — E. Gregorin, dr Beliča — F. Litah, Đovanija — M. Furijan (u alternaciji sa B. Miklavcem), Martela — J. Zupan, Roba — P. Kovič, Milosrdnu sestru — M. Bučareva.

Pretstava je ostavila pozitivan utisak i ostaje kao zanimljiv dokumenat iz vremena narodnooslobodilačke borbe. Pored »Kreflove kmetije« od I. Potrča, čija je premijera održana u subotu 26 februara ove godine, drama Mire Puc je nov dokaz o razvoju slovenačke drame u našoj novoj stvarnosti.

J. T.

NAGRADE TRŠČANSKIM SLIKARIMA

U Kopru, na Slobodnoj Teritoriji Trsta, podeljene su nagrade slikarima koji su učestovali na izložbi slovenačkih umetnika u okviru proslave stogodišnjice smrti Franca Prešerna. Prvu nagradu dobio je slikar Aurelie Lukežić u iznosu od 70.000 lira. Nagrađeni su i slikari Robert Klavati i Jože Cesar, takođe Tršćani. Ovo je već druga izložba likovne umetnosti u toku poslednja četiri meseca u jugoslovenskoj zoni Slobodne Teritorije Trsta.

JEDAN POGLED NA POEZIJU MLADIH

Kada su, nekoliko meseci po svršetku rata, pokrenuti prvi časopisi, i književni život u našoj oslobođenoj zemlji dobio nov, snažan zamah, u našoj savremenoj književnosti pojavila su se prva imena mladih pisaca, od kojih su neki počeli da pišu još u toku rata, kao učesnici u Narodnooslobodilačkom pokretu. Okupljeni oko »Mladosti«, svog prvog književnog časopisa, koji je tada, krajem 1945 pokrenut oni su sa poletom i istinitim pesničkim žarom davali svoje prve pesme o novom životu u slobodi, o republici koju su naši narodi izvojevali svojom herojskom borbom, o prvim radnim pobedama u borbi za izgradnju socijalizma. Snažni zamah, kojim je tada krenula poezija mladih, doveo je, za pet proteklih godina, do prvih značajnih plodova. Danas mladi pisci imaju gotovo u svakoj republici svoje omladinske književne časopise, a javljaju se sve češće i na stranicama centralnih i drugih časopisa i listova. Iz godine u godinu sve više se povećava broj mladih ljudi koji pristupaju književnom radu: gotovo u svakom broju omladinskih časopisa nailazimo na nova imena, na prve pesničke pokušaje, pored zrelijih radova onih mladih pisaca koji su već stekli izvesnu samostalnost i punije umetničke kvalitete.

U ovom članku, koji treba da nagovesti nekoliko bitnih problema i vidova razvoja poetskog stvaranja naših mladih pesnika, tretirani su radovi iz svih naših republika, izuzev Slovenije i Makedonije.

U sve plodnijoj i široj aktivnosti mladih pisaca, njihovoj mnogobrojnosti i vidnim rezultatima koje su neki od njih postigli, pokazuje se koliko je snažan potsticaj koji naša nova stvarnost pruža mladima, koliko je revolucionarni preobražaj naše zemlje pokrenuo novih stvaralačkih snaga, otvorio nove vidike radnicima na polju kulture i umetnosti. Mladim piscima su danas širom otvorene sve mogućnosti za pravilan i svestran razvoj. Njihova socijalistička domovina obezbeđuje im pune uslove za slobodan rad, kakve pisci ni izdaleka nisu mogli imati u uslovima kapitalističkog društva, u predratnoj tegobnoj stvarnosti, koja ih je sputavala i lomila njihove stvaralačke napore, gde je svaka napredna misao bila gušena i proganjana. Mladi pisci nisu više prepušteni sami sebi, osuđeni na tegobni put probijanja kroz život i borbe za svoje pravo na slobodnu reč, za svoje napredne ideje; oni imaju danas obezbeđene uslove za rad, za opšte obrazovanje i ideološko uzdizanje, i uživaju svestranu i dragocenu pomoć svojih starijih drugova književnika.

Stvarajući u punim i svestranim uslovima za svoj kulturni i ideološki razvitak, nadahnuti obiljem motiva, koje im naša stvarnost pruža na svakom koraku, mladi pesnici došli su već do svojih prvih zrelijih umetničkih postignuća. U njihovim stihovima, istina, još uvek ima početničke nesigurnosti i lutanja. Razgledajući zbornik poezije mladih, koji je krajem prošle godine izdalo preduzeće Nopok, čitalac će tu na svakom koraku naići na neku naivnu, mladalačku neveštinu u misli i izrazu, spotaći će se na neki čvornovat, nezgrapan stih, iznenadiće se kada mu pesma traktoriste ili brigadirke sa Pruge najednom zazvuči nekako starinski, kao da je intonirana na naš kasni romantizam sedamdesetih godina prošlog veka, ili će se ražestiti kada ponekad zapazi kako mladi pesnik vaja lik našeg novog, oslobođenog čoveka prema nekom rashodovanom modernističkom kalupu, koji je služio da se dočaraju bogzna kakvi, već poodavno iščileli štimunzi. Ali već na drugom mestu, pa i u onoj istoj pesmi, istom stihu gde se zanatska neukost početnika združuje s idejnim siromaštvom ili nebrižljivošću, izbija, i preteže, jedan novi poetski akcenat, koji su mladi pesnici za ovih pet godina stekli, svaki na svoj način i ne uvek pravilnim stvaralačkim metodom i potrebnom prilježnošću, ali svakako i jedino u onom neposrednom dodiru sa živim tokom zbivanja oko sebe, koji je za pesnika jedini istiniti potsticaj. Ne osluškuje svaki od njih podjednako prilježno i razborito otkucaje našeg novog života, niti je svaki prodreo svojim pesničkim osećajem u velike i jednostavne istine o novom životu, u njihovu suštinu, koja je duboka baš zato što je jednostavna, — ali je novi život naše zemlje, u svome revolucionarnom hodu i lepoti kojom se izražava i oblikuje u svakoj novoj radnoj bici, u svakom liku novog čoveka, natopio i poeziju novim sadržajem i konačno je prisvojio sebi, i svaki istinski pesnik svugde ga nalazi i daje, i onda kada peva o radosti stvaranja i kada tuguje za umrlim drugom.

Taj novi poetski akcenat probija iza sve početničke nespretnosti, misaone nedorečenosti i starinskih rekvizita naših mladih pesnika. Te pesme još uvek nisu plod zrelog, staloženog i dublje misaonog odnosa prema životu, i zato su hibridne u formi, eklektičarski građene. Ali su one pune onog životnog elana koji prožima naše ljude, nabijene onim naponom koji čini da pod rukama graditelja svake godine niču nove i nove tvornice i pruge, nadahnute vedrinom i verom u vlastitu snagu, koja našem čoveku pomaže da savlada sve prepreke na svome putu. U tim pesmama ne vidi se još konačan, individualni i celovit lik pesnika, tumača nove epohe, koji se izdigao do toga stupnja svesnog saznanja i misaone zrelosti da bi mogao na umetnički adekvatan način da izrazi jedinstvo svojih unutrašnjih doživljaja i objektivne stvarnosti. Zato u njima ima još ponegde ostataka formalizma, neadekvatnosti forme sadržaju, nesklada između tematike, zahvaćene neposredno iz naše stvarnosti i pesničkog izraza, pozajmljenog iz rekvizita prošlosti. Ali, ma koliko bili nevešti i rudimentarni pokušaji mladih pesnika da novim, adekvatnim umetničkim sredstvima izraze revolucionarni sadržaj naše stvarnosti, ima u njihovim stihovima traženja, pa i postignuća, koja svedoče da su mnogi od njih odvažno i sa istinitim pesničkim žarom pristupili svome pozivu pesnika nove socijalističke epohe. Raznolikost u putevima kojima se oni približavaju tom najvišem dometu i nejednaki rezultati koje su dosada postigli samo potvrđuju koliko je njihov zadatak težak i odgovoran.

U stihovima onih mladih pesnika koji su se najviše približili punoj, integralnoj umetničkoj percepciji naše nove stvarnosti, novih odnosa u društvu, zapaža se pozitivna težnja da svoj stih rasterete svih kitnjastih ukrasa, intelektualističkih igrarija, svega onog barokno-dekorativnog, što je u novijoj praksi građanske poezije, naročito modernističke, služilo da prikrije i nadoknadi siromaštvo sadržaja. Većina mladih pisaca znaju, već i svojim dosadašnjim pesničkim iskustvom, da se dinamički, herojski sadržaji našeg novog života ne predaju tako lako svakoj artističkoj ćudi pesnika, da je lepota kojom oni zrače već po sebi visoko emotivna i autentična i ne trpi književne deformacije i ulepšavanja. Otuda nastojanje kod mnogih od njih da svoj stih disciplinuju, da utiske realistički uopštavaju i prenesu ih u jednostavnoj, čistoj ekspresiji, da tragaju za što punijom umetničkom verodostojnošću, skladnim proporcijama, sažetim i konciznim izrazom. Poneka pesma, poneki stih mladih najednom zazvuči punoćom zvuka, izvornom svežinom emocije.

Ti autentično lirski, iskreni akcenti mogu se naći samo onde gde je pesnik prišao životu naše zemlje, liku našeg čoveka, ne na konvencionalan, šematičan način, površnim i filisterskim postupom prigodnih zdravica i hvalospeva, triumfalnih fanfara ili trome didaktike, već pronicljivim, budnim pogledom u ono što je suštinsko, duboko ljudsko i istinito u zbivanjima oko nas i u nama. U tim trenucima punog, čovečanskog doživljavanja stvarnosti pesnik tek otkriva pravu dramatiku i herojsku suštinu događaja koje opisuje, lepotu i istinitu patetiku života koji se gradi i uzdiže revolucionarnim preobražajem. Pesniku nisu za to potrebni veliki rasponi događaja, on u pesmi ne zbraja sve što se zbiva, ne daje brojčanu statistiku svega onog što su ljudi postigli i izborili: u jednom doživljenom trenutku, u jednom izrazitom liku, u jednoj istinitoj pojedinosti može se zgusnuti sva dramatičnost zbivanja, osećanja i misli svih ljudi udruženih na istom delu.

Težnja za pojednostavljenjem izraza, za što pristupačnijim, što neposrednijim pesničkim rečnikom ima i svojih zamki, koje mladi pesnici često ne uspevaju da izbegnu. Suvišnim uproščavanjem poetskog tkiva prelazi se lako u simplicizam, u onaj dečački površan i pomalo primitivističko-bezazleni način kazivanja, koji ima izvesnu draž mladalačke svežine i neposrednosti, ali klizi po samoj površini stvari:

Omladinska pruga, Omladinska pruga
to je potpuno novi svet.
Kog više da voliš — sebe ili druga,
sa kojim zajedno guraš vagonet.
(Veles Perić: Drug sa pruge)

Ponekad, taj pojednostavljeni odnos prema životu, kada se sklizne sa savremene tematike, vodi u sitne, malograđanske štimunge, pa i u detinjarije:

...Bila je jesen, mi još deca,
ali tad doživeh sreću pravu:
ona mi pruži pola pereca,
pri tom... stidljivo pognu glavu.
(Slavko Vukosavljević: Susret)

U svojoj daljoj konzekvenci, taj postupak uproščavanja pesničke misli, i, istovremeno, reduciranja izražajnih sredstava poezije na najmanju meru, vodi u intelektualno siromaštvo, u iznošenje opštih mesta, u suvu, prozaičnu deklarativnost, kao u već pomenutoj pesmi Velesa Perića:

Mi podupiremo snage jedno drugom
i znamo da je to jedina mogućnost
sa kojom možemo silno, ko polugom,
da krećemo život napred u budućnost.
(Drug sa pruge)

Prozaičnost u izrazu, suva, novinarska frazeologija, verbalističke tirade — to su većinom slabosti sasvim početničkih radova, česte kod onih mladih početnika koji tek počinju da pišu. Kod mladih pesnika, o kojima govorimo, koji su se već u izvesnoj meri izdigli iznad početničkog stupnja, takvi padovi u prozaičnost, u banalnu retoriku i deklarativnost danas su sve ređi i na njima se ne treba zadržavati.

Nepresušno bogatstvo motiva, koje nam pruža stvarnost, istorija naše oslobodilačke borbe i period izgradnje socijalizma, u kome živimo, navodi sve češće savremene pisce na šire i obimnije pesničke poduhvate, u kojima će oživeti likovi heroja — boraca i graditelja i prikazati značajne trenutke u životu naših naroda. Otuda u pesničkim radovima mladih sve češće nailazimo na elemente epskog kazivanja, na šire zahvaćene teme, obrađene u kraćim sastavima ili u obliku poeme. Takvi poduhvati, koji zahtevaju veći pesnički zamah, puniji stvaralački dah i snažniji polet mašte, još uvek deluju fragmentarno, nedorečeno, na granici između lirskog doživljaja i epske naracije. Poema Mire Alečković »Dvanaest na pločniku«, na primer, koja počinje impresivnom slikom planine Jastrebca sa koje se pruža vidik u široka prostranstva:

Tri Morave gledaš, gledaš u daljini
i Srbija cela pred tobom se čini...

deluje više emotivnom snagom ponekog lirskog iskazanog detalja nego svojom epskom zamisli, koja ostaje neobrađena, nedorečena. Izvesna narativna razvučenost i tromost, neujednačenost i nebrižljivost u fakturi, nesigurnost u iznošenju unutrašnjeg idejnog značenja zbivanja, čine da ova poema, i pored emotivnih akcenata, ostaje bez čvršćih kontura, pomalo zapletena u mnoštvu nedovršenih i ovlaš nabacanih slika. U nekim pesničkim pokušajima mladih taj metod epskog kazivanja svodi se često na suvu, publicističku naraciju, na prepričavanje događaja, i više je znak nemoći da se kondenzuje materija u umetnički izraz nego pesnikove težnje za širim zahvatima u savremenu tematiku.

Osnovno obeležje poezije mladih ostaje ipak lirski emotivno doživljavanje stvarnosti. Taj lirski akcenat, koji dominira kod pretežno svih mladih pesnika, najčešće je izraz njihove vedrine i poletnosti, uzbuđenog i neposrednog reagovanja u doticaju sa zdravim i plodonosnim strujanjima našeg novog života, sa probuđenim snagama naroda. Može se doista konstatovati da u našoj savremenoj poeziji, naročito među mladima, preovlađuje jedno opšte romantičarsko nastrojenje, koje se manifestuje u vrlo širokoj skali i u raznim vidovima, od sentimentalnih izliva osećanja i idiličnih štimunga u prirodi do aktivnog, smelog zahvata u najvidnije teme savremenosti (Risto Tošović, Vuk Trnavski, Radomir Konstantinović, Branko Radičević, Radonja Vešović, Vasa Popović Živko Jeličić i drugi). U tim raznolikim pokušajima transponovanja savremene tematike kroz prizmu subjektivnog, lirski ustreptalog doživljaja, preovlađuje jedna zajednička, snažno naglašena intonacija optimističkog odnosa prema stvarnosti, iskrenog patriotizma, ljubavi za čoveka i životne radosti, koja daje jedan kvalitativno nov, progresivan sadržaj pokušajima mladih, i onda kada nisu uspeli da

(Nastavak na četvrtoj strani)

SA IZLOŽBE JUGOSLOVENSKE LIKOVNE UMETNOSTI U LJUBLJANI

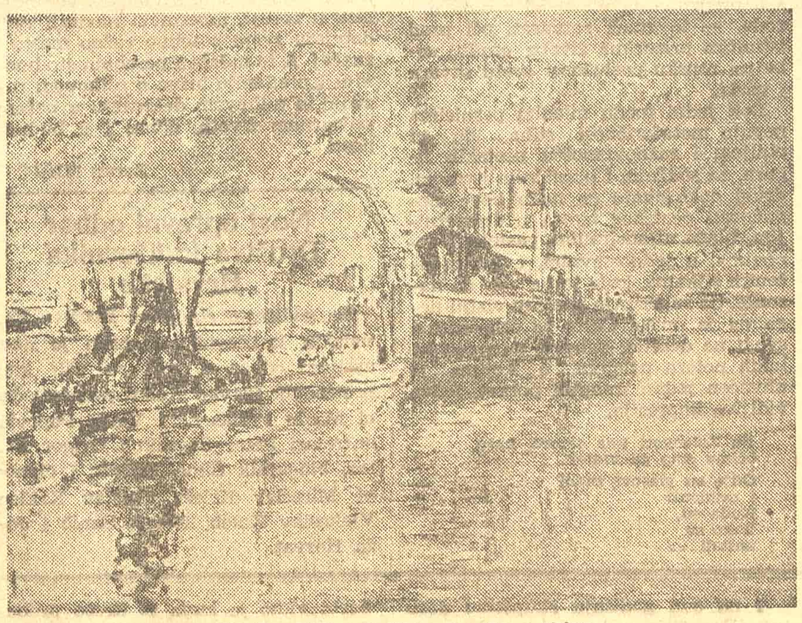

Jerolim Miše: **Splitsko brodogradilište**

RADOST PRVIH POBJEDA

Josip BARKOVIĆ

Kad je Marko Orešković ljeta 1941 kao član CK KPH stigao u Liku da diže ustanak, situacija je bila neobično teška i zamršena. Ustaše su uz potsticanje Talijana klali i istrebljivali srpski dio stanovništva, a istovremeno su hvatali i najmanje sumnjivog Hrvata likvidirajući ga na njima svojstven način. I samo takva snaga, kao što je Partija, mogla je okupiti ugroženi srpski narod, vratiti mu vjeru u hrvatski narod i zajedno s najboljim dijelom hrvatskog naroda sad već svjesno poći u ustanak u času kada je Hitler napao SSSR. Narod je u tom teškom momentu masovno shvatio suštinu Partije, njene ciljeve, osjetivši da je Partija — on — narod sam. To je bio najvažniji i odlučni korak ka pobjedi, ka stvaranju nove bratske zajednice. Narod je onda zapjevao sve tamo od ustaničke Drežnice, u brinjskom kotaru pa do Lapca i Gračaca:

»Oj Partijo, cvijetalo ti cvijeće,
ceo narod za tobom se kreće».

Kad je u ljeto kao varnica planuo ustanak Likom, stigao je u selo Škare kraj Otočca Stipe Palenta. On je organizirao škaračku četu koja je uskoro prerasla u bataljon »Božidara Adžije«. Od tih dana ustanička puška nije se prestajala čuti Gackom dolinom sve do potpunog oslobođenja proljeća 1945. Kroz ove mučne i užasne četiri godine narod Gacke doline prošao je svu tešku životnu školu gledajući kako se ko u ratu drži, tko se ostrvio do zločina, i tko lizao talijanske tanjure. A mora se priznati da u karakteru Ličanina ima nešto tvrdo, i kad jednom čvrsto sazna put istine, onda ga s tog puta ne bi skrenula nikakva sila na svijetu. Otuda to, da je poslije rata ovako osviješten narod izašao iz borbe jedinstven tražeći da ide novim putem, putem potpunog likvidiranja starog načina života i starog izrabljivačkog sistema. I čim su se zabijelili novi krovovi u većini poništenih sela Like, narod se ogledao na Partiju očekujući riječ komunista koji će povesti najsvjesniji dio seljaštva u radne zadruge. Prva seljačka radna zadruga u kotaru Otočac osnovana je u proljeće 1946 u Gornjem Babinom Potoku. Danas ih u kotaru ima već sedam, a nekoliko ih se nalazi neposredno pred osnivanjem.

***

Evo nas na godišnjoj skupštini zadruge »Partizan« u Babin-Potoku. Da rezultati trogodišnjeg zajedničkog rada nisu tako uočljivi na svakom koraku, bilo da se ogledaju u novom zadružnom domu, novim stajama, stoci i ostalom inventaru, onda bi se moralo mnogo ispitivati i računati o tome što je kroz ovako kratko vremensko razdoblje dala zadruga svojim članovima. Ali ove uvjerljive činjenice govore sve. U toku 1948 dostigao je trudodan 215 dinara gotovog novca i 19 dinara u hrani. Skoro nevjerojatno zvuči godišnji izvještaj o zadruzi u ovom ekonomski osrednjem selu. Samo jedna porodica zaradila je kroz godinu dana 102.960 dinara. I još k tome svu hranu za godinu dana. To je porodica zadrugara Đorđa Bige. Da, to je zadrugar koji je samo u jedan mjesec dana zaradio 17.400 dinara, svršavajući u jedan radni dan često i po dva i pol trudodana. I tako redom, tajnik zadruge čita krupne brojke, velike uspjehe pojedinaca, uspjehe cijele zadruge. Kako je bilo 1946 na početku života zadruge, o tome zadrugari i ne vole mnogo pričati. Selo popaljeno, stoke i alata malo. Nitko zapravo nije ni znao kako će to sve skupa izgledati, kako će se to zajednički moći raditi, i kako će se dijeliti prihod. U ovakvoj se situaciji devetorica kućedomaćina prestrašilo prvih poteškoća i trzavica i jednostavno zadrugu napustila. Ali oni koji su ostali nisu se dali i zapeli su onako kako nikad u životu nijedan nije ni za sebe radio. I kad bi čovjek u tim prvim najtežim danima spomenuo samo Stevu Vukmirovića-Tjestana onda bi zaista pogriješio, jer je zalaganje sviju bilo uporno, svjesno i do kraja požrtvovano.

Poslije čitanja izvještaja knjigama se nagrađuju najbolji u zadruzi; oni stoje pred radnim pretsjedništvom kao vojnici na bojnom polju pred svojim komandantima. I svima u tom momentu radosno biju srca i oduševljeni pljesak svih prisutnih pozdravlja četvoricu najboljih: Đorđa Bigu, Staku Kovačić, Čaku Čudića i Nikolu D. Vukmirovića.

A poslije, za vrijeme veselice, priča mi jedan zadrugar: — Eno vidiš, onu tamo ženu, da, onu što je dobila knjigu. Ostala je bez muža s dvoje nejake djece i sa svekrvom. A muž joj, nesretnik, ubio se. I zašto? Vratio se iz zarobljeništva iz Njemačke, kuka med' nama po cijeli dan i govori: »Braćo, kako da vam gledam u oči? Vi se borili i pogubili cijele familije, a ja dotle sjedio u logoru prekrštenih ruku«. I urazumijevali mi njega »Stani čovječe, ta što si ti kriv što nisi bio s nama«. Malo se primirio i prionuo k poslu. I dan i noć, i na gradnji bajte i na oranju i kosidbi za sirotinju. Ali prokleti mu crv svejedno ne da mira. Jednog dana ostavi on cedulju: — Drugovi, ne mogu gledati grobove naših palih boraca, a sam ništa za njih nisam učinio — i tako još dvije, tri riječi. Uništio se nesretnik i mi se zaprepastili. Ostala nesretna Staka s djecom bez igdje išta. I srećom u to vrijeme osnovasmo zadrugu. I vidiš, danas je ona prva među ženama. Opskrbljena hranom i novcima. Svoj čovjek, djeca na pravom putu, a ona evo i nagrađena. Zamisli ti, brate, njezina života, da ne bi ove zadruge! Ili ostala sirotinja, osim ovih naših srednjaka koji su ušli u zadrugu, evo da ti još samo spomenem Vukana Brekića. Rano ostao bez ćaće i tavorio ko samotna vučina na malo zemlje. U pokret stupio 1941. Gle ga danas!

U zadružnoj dvorani postaje sve bučnije. Zdravice kruže od stola do stola. To narod sam sebi nazdravlja, nazdravlja svom novom putu, nazdravlja svojoj sreći, nazdravlja svojoj Partiji i Titu. Evo tu zagrljeni i tijesno izmiješani za stolovima sjede domaćini Srbi i gosti Hrvati iz sela Prozora svijesni svoje snage u međusobnoj bratskoj ljubavi. U tom novom osjećanju osviještenog seljaka kozna po koji put jedan iza drugoga razni i krupni i prodorni glasovi započinju pjesmu:

»Komunisti, komunisti, zemlje ne prodaju,
što imaju, što imaju, zajednici daju«.

I ne samo da su u zadruzi počeli živjeti materijalno bolje, neuporedivo bolje nego su se tome i nadali, već članovi zadruge stiču sve više držanje i karakter dostojan čovjeka. Članovi zadruge interesiraju se kod gostiju iz Otočca kako bi svaki za sebe mogao nabaviti radio-aparat, namještaj, posude itd. Njihov međusobni odnos oslobađa se grubosti, sebičnosti, dvoličnosti, i svega onoga što je škrt život ulijevao kroz pokoljenja u seljačku dušu. Griješke se ispravljaju i savjetom i kritikom i neki mladići, kad ih Tjestan ismijava kako su u drugom selu ostali dva dana tresti šljive (drugim riječima kako su se opili) crvene pred svojim starijim drugovima, ali i jedan od njih kroz smiješak mi reče: »Eh, sada kada imamo novu staju, ni Tjestan ne će morati držati svoje privatne ovce. Kako mi svi tako će i on, a mi ćemo drugi put paziti da se ne zadržavamo u selu gdje ima puno šljiva...«

Selo je već zahvatila duboka noć i razigranost se sve više pojačava. Nije to terevenka, već odušak radosti u najvećem blagdanu koji je osjetila seljačka duša, blagdanu kojem je naš seljak osjetio sebe ravnopravnim radniku — proleteru.

Povlačim se za momenat u zadružnu kancelariju i čitam dnevnik rada. Svuda, gdje god ima i malo mjesta, plešu se kola i cijeli zadružni dom i prostor pred njim trese se od snažnog toptanja. U kancelariju upada oznojeni mladić, zažarenih očiju. Gleda me pažljivo, nastojeći da me što manje smeta. — Znaš — kaže — da pustimo radio — u njemu ti ima svirke malo bolje od ove naše...

— Nemoj, druže, — da ga ne uvrijedim, molim ga — nemoj, jer će se i u kancelariju zavući kolo, a to je vidiš malo nezgodno. Ne čuvši me dobro i misleći da se bojim, da on ne zna baratati s radiom, on će živo: — ne boj se, znam ti ja oko njega!

I uvijek, kad god vidim seljačke žuljevite ruke na dugmadi radio aparata, zadrhtim od sreće i ponosa. Eto, u ovom zabačenom gorskom selu kao i u onom Slavonije ili Bačke, svuda je isti pokret, isti izraz na licu, koji govori: — Eh, brajko, iza ovog dugmeta ja sada znadem kako svijet živi, čujem široku rusku pjesmu, čujem kako oni lješinari laju na nas sa Zapada i preko oceana, a na nesreću čujem i stanice zemalja demokracije i srce i pest mi se grče. Ta zar su poludjeli, ili zar su slijepi, ili valjda misle da će njihove podvale pokolebati nas, nas koji smo četiri godine iz časa u čas gledali smrti u oči. Nas koji svaki nosi Tita u srcu, kao što smo ga nosili od 1941 umirući s njegovim imenom na usnama..., I momak kvrcnu dugmetom aparata. Iz cijele njegove pojave moglo se pročitati: — Evo, ovakvi smo. Na nas u svako doba može računati demokratski svijet...

Silazim u zadružnu dvoranu u kojoj od pjesme ne razabireš ništa više Radost buja i zanaša. Ovakva se sreća mogla osjetiti samo u one dane kad smo čuli da je propao desant na Drvar, ili kad je pao Berlin. Ne mogu odoljeti toj zanesenosti. Jedan zadrugar utišava buku. Pa iako u životu nisam ni u šali, ni u zbilji održao nijednu zdravicu, pozdravljam ih: govorim im o ljubavi kojom i mi pretstavnici narodne inteligencije pratimo razvoj i uspjehe avangarde našeg seljaštva — naših zadrugara. Govorim sav napet kao struna i to zadrugari osjećaju, primajući me kao svoga, dio sebe, i taj osjećaj pričanja takvu sreću koju čovjek može osjetiti samo onda kad se nađe u korijenu svoga naroda.

***

Prozor je hrvatsko selo nedaleko Otočca. Seljačku radnu zadrugu »Viktora Ostovića« osnovali su zadrugari u proljeće 1948. Pri osnivanju zadru-

JEDAN POGLED NA POEZIJU MLADIH

(Nastavak sa treće strane)

izađu iz raznih zastarelih poetskih okvira.

Ono što toj romantičarskoj osećajnosti i entuzijazmu ne dozvoljava da dopre do istinitijih, dubljih sadržaja naše stvarnosti, što pesnicima onemogućava da snažnije realistički zahvate u zbivanja oko sebe, to je njihov još uvek površan, šematičan način pristupanja savremenoj tematici. U njihovim stihovima ima više mladalačke usplahirenosti, verbalnih eksklamacija i razneženih izliva nego pravog emocionalnog intenziviteta, više nekakve anarhistične ratobornosti nego prave borbenosti:

Sve to ja volim... i mnogo više,
i zvijezde, za njih bih čašu digao.
A za Republiku sva duša diše!
Pehar bih krvi i život dao.
Lupnuću golim mačem po tužaljkama
— strofama,
ne mari ništa što sam djetinjih godina.
Spreman sam da se svađam i da se
tučem s vama,
da vam prospem čašu otrova i vina!
(Vladimir Čerkez: Poziv)

To neprekidno stanje ushićenosti i zadivljenosti pred svakim prizorom koji pesnik ugleda pred očima, neumereno predavanja spoljnim, čulnim utiscima, nastojanje da se pesma održi u jednoj stalnoj povišenoj, uskliktaloj intonaciji, doprinosi da se stihovi često razliju u jednoličnu kaskadu zvukova, u primitivne i lake ritmičke periode, oslonjene na praznu sonornost reči:

Dani rastu
hitro,
brže od njih ljudi.
Pozdrav šalje zima,
letnji sumrak plav.
U toj zemlji,
s žitom
zreti nam je svima;
njenim zrakom
željan
opiti se
sav.
(Slobodan Galogaža: Radosna priča o domovini).

Takvim postupkom poetizacije stvarnosti, lirskog prožimanja čoveka i prirode, zamagljuje se vidik u stvaran život, gube se konture živih, delujućih ljudi i odlazi se u idealističku interpretaciju društvenih odnosa. U tim poetiziranim slikama i idiličnim opisima prirode ne vidi se novi lik našeg čoveka, koji svojim radom i snagom volje i svesti savlađuje prirodu, preobražava lik svoje zemlje i menja odnose u društvu; on je tu bezbrižni putnik lutalica kroz cvetne predele bez oznake vremena i mesta, u kojima je sve čudesno lepo i idilično, gde ljudi povazdan žive u nekom prazničkom raspoloženju, bez većih briga i nedaća:

I lako počneš pesmu o jutru
— rano se sunce na krovove toči;
ugleđaš traktor na belom putu
i devojku neku i njene oči.

Negde zamiriše bagrem iz šumarka,
pa zapevaš glasno: rodno selo moje!
— zdraviš se sa svakom grupom seljaka,
sa svakim susretom niču pesme nove.
(Vasa Popović: Kroz moje selo pevam o jutru).

Da se u pesmi ne spominje traktorista ili brigadirka s pruge,ne bi se moglo zaključiti da pesnik peva o zemlji u kojoj se gradi socijalizam, u kojoj se vodi svakodnevna, neprestana bitka — koja nije ni laka ni idilična — za uništenje klasnog neprijatelja i ekonomsko uzdizanje naroda. Tu se život odvija u nekom pastoralnom, bukoličnom ambijentu, u drevnoj zemlji Arkadiji, gde arhaični svet pastira i jaganjaca bezbrižno provodi dane:

U dolini se razleva svirka iz zovine
svirale
i plavi jutro našega dana:
pred suncem idu stada, svirala i pesma
čobana.
(Vuk Trnavski: Svitanje)

Takva idealizacija seskog života, u danima kada sve vidnije nastaje socijalistički preobražaj našeg sela, kada se sve više zaoštrava klasna borba i seosko stanovništvo sve brojnije usvaja oblike kolektivnog privređivanja, znači objektivno korak u nazad, afirmaciju starog, patrijarhalnog načina života i poetizaciju preživelih društvenih odnosa. Taj pomalo arhaičan vid »vraćanja prirodi«, i pored svog optimističkog akcenta, u suštini znači udaljavanje od stvarnosti, od života naroda.

Idilizacija naše socijalističke izgradnje, koju zapažamo kod većeg dela mladih pesnika, najčešće je plod njihovih nastojanja da svoju poeziju što više lirski oboje, da joj dadnu što više svoga ličnog individualnog akcenta. U toj težnji za što punijim izražavanjem svojih intimnih osećanja, svog unutrašnjeg života, mladi pesnici ponekad otstupaju od onih poletnih i vedrih motiva, koji preovlađuju u njihovim stihovima, i traže nove akcente u izražavanju osećanja bola i tuge, nemirnih raspoloženja i tragičnih motiva. U tim pesmama nema turobnih i mračnih akcenata, beznađežnosti i misticizma, onog opšteg osećanja bespuća i uzaludnosti svega, koji je preovlađivao u predratnoj građanskoj lirici; ono što mladi pesnik danas oseća kao bol i tragiku, to su stradanja i patnje naroda pod jarmom neprijatelja, stranog osvajača i domaćih eksploatatora; to su iskrena, čovečanska osećanja tuge za umrlim drugom, čežnja za rodnim krajem, duboki bol nad prizorom popaljenog ognjišta i u bijenih drugova, bol koji je i prkos, i mržnja na neprijatelja, i vera u pobedu naroda. Takvi su stihovi česti u mladih pesnika, i u njima ima iskrenih akcenata i duboke emocije (Risto Tošović: »Ni tebe djevojko nema«; Radomir Konstantinović: »Znam da nećeš čuti moj glas« i drugi). Ali ono što tim stihovima često ne dopušta da dublje i snažnije realistički izraze istiniti patos i tragiku zbivanja to je izvesna bolećivost i razneženost nad tužnim i tegobnim prizorima, koje pesnik opisuje, pomalo starinski, elegični ton u kazivanju, površno i šematično pristupanje uvek istim motivima, koji se obrađuju po ustaljenom, banaliziranom kalupu. Tako se samo u zborniku poezije mladih, koji je izdao Nopok, može nabrojati šest pesama sa istim motivom starice majke koja tuguje nad umrlim sinom ili željno očekuje njegov povratak.

Ta jednoličnost u tematici, oslanjanje na ustaljene kalupe, kojima su se služili pesnici u prošlosti, neumešnost da se u našoj stvarnosti, koja je tako bogata motivima, otkriju novi aspekti, nove mogućnosti umetničkog oblikovanja, pokazuje da mladi pesnici nemaju još dovoljno stvaralačkog daha, inventivnosti i mašte. Mnogi se od njih još uvek oslanjaju na stare romantičarske šablone, na starinske retorične obrte, u kojima preovlađuje neki površno sentimentalni prizvuk, malograđansko sladunjavi odnos prema životu, koji je tuđ našem novom čoveku:

Ja osećam da me čvrsto grli
mis'o tvoja i pogleda žar,
i povorka dobrih reči hrli
pravo k meni, k'o najdraži dar.
Osećam te pokraj sebe; ti me
svud nežnošću brižnom pratiš, znam.
Čime da ti odužim se, čime?
I šta da ti za uzdarje dam?
»Želela bih da prvi u četi
i brigadi budeš, dragi moj«. —
Oj, poleti prostorom, poleti,
reči moja, pravo k srcu njoj...
(Branimir Živojinović: Bdenje u brigadi).

Ni taj cvrkutavo površan, razneženo raspevani staro-romantičarski ritam, kao ni elegično-sentimentalni, čeznutljivi stihovi na intonaciju Jovana Grčića Milenka, koji se kod nekih drugih mladih pesnika mogu naći, ne mogu istinito da prikažu noć u brigadi, život na radilištu, ljubav mladića i djevojke, ne mogu da izraze suštinski nov, revolucionarni sadržaj našeg života. Ta privrženost zastarelim izražajnim sredstvima, nesposobnost da se izađe iz konvencionalne romantičarske frazeologije i šablonskih sentimentalno lirskih štimunga čini da se u poeziji mladih javlja izvestan raskorak između sadržine i forme, između tematske podloge, uzete iz savremenosti, i pesničkog izraza, koji je odgovarao davno prevaziđenim sadržajima i raspoloženjima. Kroz takvu umetnički površnu interpretaciju naša stvarnost ukazuje se vidljivo uprošćena i deformisana, a ono što je u njoj, u liku našeg čoveka suštinski novo ostaje poetski neizraženo ili tek verbalno, nevešto naznačeno.

Težeći da izbegnu takve zastarele, banalizirane romantičarske šeme, mnogi pesnici traže nove izražajne mogućnosti, nastoje da nađu nove, bogatije i snažnije akcente u svome prikazivanju naše nove stvarnosti. Da bi izrazili svu složenost, bogatstvo i raznovrsnost sadržaja, koje im pruža naša stvarnost, oni nastoje da postignu snažniji intenzitet emocije, bogatiju slikovitost izraza, impresivne, jarke tonove, tragaju za smelim, neubičajenim metaforama, za življim i raznovrsnijim ritmom, za reljefnim i plastičnim oblicima (Vesna Parun, Branko Radičević, Antonije Marinković). Onda kada počiva na pravilnim idejno-tematskim osnovama, kada služi realističkom oblikovanju stvarnosti, kada umetnički verno i adekvatno odražava sadržaj, takvo nastojanje za obogaćenjem umetničke forme, za iznalaženjem novog, snažnijeg izraza, ima svoje puno umetničko opravdanje. Ali se kod mladih pesnika ta težnja za slikovitim, bogatijim izrazom, za jarkim i snažnim metaforama često pretvara u artistički manir, u lažno novatorstvo i formalističke igrarije. Tu se motivi savremenosti gube i rasplinjuju u simboličnim, apstraktno zamišljenim slikama:

Došlo je mnoštvo ruku svakojaka soja,
one su prekrile brda i zasjenile veče.
Ruke sa vesla i ruke s razboja,
ruke pastira i ruke drvosječe.
(Vesna Parun: Ruke domovine).

Širim ruke da zagrlim ruke
što podižu, zidaju, grade.
(Antonije Marinković: Oslobođene ruke).

Kloneći se banalnosti i deklarativnosti, mladi pesnici često zapadaju u mutne i bizarne slike, u intelektualističke konstrukcije, u efekte nasilno tražene nagomilanosti i barokne raskoši metafora. Formalistička istraživanja odvode ih često do usvajanja sredstava i metoda predratne modernističke poezije, koje pokušavaju da prenesu na savremene teme i njima izraze nove sadržaje, uzete iz naše stvarnosti. Prirodno je da se u takvom lažnom i artificijelnom osvetljenju deformiše stvarnost, da se teme iz savremenog života pretvaraju u gole apstrakcije, koje služe samo kao slučajna poluga za igrarije duha i mašte:

Vlast je u sjemenci lana, u klasju koje
zrije,
u naoštrenom srpu, u žetelačkoj pjesmi.
Vlast je sve što danas pod nebom ovim
bdije,
na brdu i na drumu, u krošnji i u
česmi.
(Vesna Parun: Naša vlast).

Pronalaziti znake preobražaja našeg života u bilju, u stenama i drveću, animirati sve duhove prirode i sabrati ih u neku mitsku zajednicu, udahnuti im mističnu snagu da vladaju nad životom i menjaju svetove, a ne videti nigde u celoj toj pantejstički zamišljenoj, na volšeban način oživeloj prirodi čoveka, graditelja socijalizma, kome pripada vlast, njegov realni lik, ne videti revolucionarni smisao preuzimanja vlasti od strane naroda, — to znači zatvarati oči pred istinitim prizorima života, osuditi sebe na ropsku poslušnost svetu utvara i varki.

Dok jedni među mladim pesnicima neguju metaforičnost stiha, idu za obiljem i raznovrsnošću poetskih figura, za snažnim i plastičnim izrazom, drugi pokušavaju da nađu nove mogućnosti peotskog izraza u diskretnijim, blago nijansiranim, pastelnim tonovima, u jednostavnim, ovlaš osenčenim slikama, koje treba više da naznače, da sugeriraju poetsku viziju nego da je opišu. Često se cela pesma svodi na desetak stihova, na nekoliko lakih poteza paletom, u kojima je uhvaćen jedan trenutni pokret, jedva vidljiva impresija:

Na Zelengori ima jezero, kažu,
očima smo ga vidjeli.
Gdje su glasovi znani
i neznani?
Kuda su,
kako su
nestali...
Na Zelengori ima jezero,
putevi mu bjelinom
zavijani.
(Jure Kaštelan: Jezero na Zelengori).

Tim postupkom jedva vidljivog senčenja stvari, razlamanja slika na nekoliko bledih, nestalnih kontura, dobija se dematerijalizovana, irealna projekcija stvarnosti, u kojoj se ljudi preobražavaju u vazdušasta, vanzemaljska bića, koja svakog trenutka mogu da iščile, da nestanu s vidika. Tu reči služe samo da dočaraju i sugeriraju transcendentalnu viziju stvarnosti, i postepeno gube svoj prvobitni, realni smisao. U stihovima nekih mladih pesnika ima nečega od poezije nejasnih slutnji, nedorečenih emocija, od poetizacije iracionalnih gibanja, od razaranja i atomizacije objektivne stvarnosti, što su sve mogli da nađu u savremenoj literaturi Zapada, naročito kod francuskih pesnika, — i ako takve antirealističke tendencije ne dobijaju kod nas ozbiljnije razmere niti se primenjuju u svojim ekstremnim oblicima. Ali se one opažaju i u onim stihovima mladih, gde kao podloga stoje realni sadržaji naše stvarnosti:

1.
Brdo je zrcalo, od stijenja i od mjeseca,
Koga ću da potražim, za ruku.
Pripucam,
da ne budem sam.
2.
Cigaretu čvrsto zagrizam i snatrim
o puški
o dvadeset pušaka
o stotinu pušaka.
jarkom — pa u strelce...
(Ante Zemljar: Za mnom hajka po otoku).

Takve antirealističke tendencije, koje se ispoljavaju u iskidanosti rečenice, u razlaganju misli na trenutna, kapriciozna raspoloženja, u efektima nasilno tražene sažetosti izraza, pretstavljaju najopasniju stranputicu za mlade pesnike, koja vodi u krajnji formalizam i idejno bespuće.

Sve ove različite formalističke tendencije pretstavljaju najčešće plod ideološke neizgrađenosti mladih pisaca, nedostatka šire kulture, sigurnijeg umetničkog ukusa i idejno-političkog merila, kojim bi se rukovodili u izboru svojih književnih uzora. Mladi pisci se nedovoljno oslanjaju na borbene i snažne tradicije naše napredne književnosti, ne trude se da u svome radu nađu kontinuitet sa najznačajnijim postignućima naprednih pisaca iz perioda između dva rata i narodnooslobodilačke borbe, koja mladi pisci još uvek nisu dostigli ni u idejnoj snazi ni u poetskim kvalitetima. Kod nekih od njih ima i izvesnog lažno avangardističkog izraženog prenebregavanja naprednih tradicija naše književnosti, koje ih često odvodi na idejne stranputice.

I pored ponekih zastranjivanja i lutanja, poezija mladih, u izvesnim svojim najboljim postignućima, svojim osnovnim i najplodnijim tokovima, ulazi već postepeno u okvire opštih razvojnih tendencija naše literature. U tim okvirima pesnička nastojanja mladih, koja iz početničkog stadija, u kome su se doskora nalazila, već prelaze u zreliji, umetnički plodniji rad, dobijaju svoje posebno važno mesto i značaj. A to nalaže i posebnu, što budniju i predaniju brigu o njihovom razvoju, o njihovom delovanju u našem kulturnom životu, danas i u budućnosti.

Zoran MIŠIĆ

Novi upravni odbor Društva književnika Hrvatske

Na godišnjoj skupštini Društva hrvatskih književnika izabran je novi upravni odbor, u koji su ušli kao pretsednik Slavko Kolar, potpretsednici Marin Frančević i Vlado Popović, sekretari Petar Šegedin i Grigor Vitez, blagajnik Šime Vučetić i članovi Miroslav Krleža, Gustav Krklec, Vjekoslav Kaleb, Novak Simić i Joža Horvat.

Izdavačka delatnost Makedonije u 1948 godini

Izdavačka delatnost u Narodnoj Republici Makedoniji, za razliku od ostalih naših republika, počinje tek od oslobođenja naše zemlje.

Shvatajući značaj knjige za kulturno podizanje naroda, Komunistička partija Makedonije već prvih dana po oslobođenju organizovala je svoje izdavačko preduzeće »Kultura«. Sem toga, osnovano je i državno izdavačko preduzeće (Državno knjigoizdatelstvo na Makedonija). Nešto kasnije, Zemaljsko veće Narodne omladine Makedonije omogućilo je formiranje omladinskog izdavačkog preduzeća »Nopok«. Osim ovih preduzeća postoje i izdavačka odeljenja pri glavnim odborima Narodnog fronta Makedonije i Antifašističkog fronta žena Makedonije.

U početku, rad sva tri preduzeća bio je ograničen i skoro neznatan, ali se iz godine u godinu sve više proširivao, pružajući našoj javnosti sve veći broj dela ne samo makedonske i jugoslovenske, već i strane literature.

Po svome delokrugu najznačajnije je, besumnje, izdavačko preduzeće »Kultura«, koje izdaje knjige isključivo iz oblasti marksističke literature, dela klasika marksizma-lenjinizma, kao i članke i govore naših najviših partiskih rukovodilaca.

U toku prošle, 1948 godine, u izdanju »Kulture« izašlo je preko 30 knjiga i brošura od domaćih i stranih autora. Među njima valja istaći Lenjinova dela »Korak napred — dva koraka nazad« i »Marks i Engels«, zatim dela Staljina »O velikom otadžbinskom ratu u SSSR-u« i »Marksizam i nacionalno i kolonijalno pitanje«. Pored ovih, »Kultura« je na makedonskom jeziku izdala i priličan broj knjiga sovjetskih teoretičara i naučnika, u kojima se raspravljaju pitanja o Partiji, kao na primer, »Partija i narod« od Borisova, »Engels i Partija« od Selezanova, »Članci i govori o Partiji« od Ponomarjeva i dr. Iz oblasti političke ekonomije u izdanju ovog preduzeća izašao je »Kratak pregled ekonomike pretkapitalističkih formacija« od Ostrovitjanova, »Socijalistički plan narodne privrede u Sovjetskom Savezu« od Kursia, »Osnovni zadaci novog Petogodišnjeg plana« od Gotovskog. U nizu ostalih knjiga, posebno mesto zauzima makedonski prevod Engelsove knjige »Ludvig Fojerbah i kraj nemačke klasične filozofije«. U toku prošle godine izdavačko preduzeće »Kultura« štampalo je materijale sa Petog kongresa Komunističke partije Jugoslavije, kao i govore i članke rukovodilaca naše Partije, u kojima se razmatraju problemi naše izgradnje i našeg privrednog i političkog života. Od ovih, svakako, na prvo mesto valja istaći knjigu Josipa Broza Tita »Izgradnja nove Jugoslavije«, zatim »Članke« Milovana Đilasa, »Privredne probleme FNRJ« od Borisa Kidriča i članak Blagoja Neškovića »Zaoštravanje klasne borbe«. Osim toga, »Kultura« je na makedonskom jeziku objavila i pisma, koje je našoj Partiji uputio CK SKP(b), kao i odgovore našeg Centralnog komiteta.

Sličan delokrug ima i izdavačko odeljenje glavnog odbora Narodnog fronta Makedonije, koje izdaje tri biblioteke: političku, istorisku i »Bloknot« biblioteku (priručnike za agitaciju).

U izdanju Zemaljskog odbora Narodnog fronta Makedonije u prošloj godini izišlo je ukupno 38 knjiga i brošura. U okviru političke biblioteke, od koje je do sada izišlo 12 svezaka, objavljeni su govori Josipa Broza Tita, članci E. Kardelja, M. Đilasa, B. Kidriča, M. Pijade, V. Vlahovića, kao i materijali CK KPJ povodom optužbi Informbiroa.

U okviru istoriske biblioteke objavljeno je pet knjiga, i to: L. Mojsov: »BRP (k) i makedonsko nacionalno pitanje«, M. Inadevski: »Od partizanske prese do moderne štamparije«, D. Zografski: »Kruševski manifest«, K. Nikolov: »O makedonskoj naciji« i »Deklaracija VM RO (obedinena) i Majski manifest«.

Pored knjiga objavljenih na makedonskom jeziku, u izdanju Zemaljskog odbora Narodnog fronta Makedonije izašao je na albanskom i turskom jeziku referat Lazara Koliševskog na Drugom kongresu Narodnog fronta Makedonije, kao i Rezolucija Petog kongresa KPJ, štampana na albanskom jeziku.

Državno knjigoizdatelstvo Makedonije izdalo je, samo u prošloj godini, 51 knjigu iz raznih oblasti, sa ukupnim tiražom od 528.700 primeraka. Državno izdavačko preduzeće Makedonije nema posebnih biblioteka, ali najveću pažnju posvećuje izdavanju udžbenika, i to ne samo na makedonskom već i na manjinskim jezicima. Tako je od ukupno devet izdatih udžbenika za osnovne i srednje škole sedam otštampano na albanskom i turskom jeziku. U izdanju ovog preduzeća objavljena su na makedonskom jeziku i dela iz ruske i zapadnoevropske klasike. Pored knjige »Junak naših dana« od Ljermontova, decembra meseca prošle godine izišao je iz štampe i roman »Kola Brenjon« od Romena Rolana. Iz oblasti jugoslovenske publicistike treba spomenuti makedonski prevod »Mlade Bosne« od Veselina Masleše, a iz oblasti savremene makedonske književnosti zbirke pesama Blaže Koneskog, Slavka Janevskog i Goga Ivanovskog.

Da bi mladim izvođačima pribavilo neophodni horski repertoar, Državno knjigoizdatelstvo Makedonije izdalo je i zbirku masovnih pesama makedonskih kompozitora. Štampana je sem toga i ilustrovana knjiga za najmlađe »Babino vretence«, prva knjiga ove vrste u Makedoniji. Shvatajući značaj narodne pesme, Državno knigoizdatelstvo objavilo je pored albuma sa festivala u Bitolju i Štipu 1947 godine i pesme sakupljene na tim svetkovinama.

Povodom sedamdesetog rođendana Dimitra Vlahova, potpretsednika Narodne skupštine FNRJ, preduzeće je izdalo jubilarnu zbirku članaka i govora D. Vlahova od 1924 do 1946 godine, a povodom proslave četrdesetpetogodišnjice od pojave knjige »Za makedonckite raboti« od P. K. Misirkova izdalo je brošuru »Za makedonckiot literaturen jazik« od Misirkova.

Treće po značaju jeste izdavačko preduzeće »Nopok«, koje izdaje knjige isključivo za omladinu i najmlađe čitaoce. Preduzeće »Nopok« objavilo je veći broj knjiga makedonskih i drugih jugoslovenskih autora, kao i stranih autora, od kojih su najviše zastupljena dela savremenih sovjetskih pisaca. Krajem prošle godine u izdanju »Nopoka« izašla je iz štampe i prva zbirka proze i poezije mladih, koja je obuhvatila radove književnika-početnika.

Glavni odbor Antifašističkog fronta žena Makedonije izdaje povremeno popularne knjige i brošure, namenjene prvenstveno ženi na selu.

Prilikom značajnijih godišnjica i Udruženje književnika Makedonije objavljuje jubilarna izdanja. Tako su 1948 godine u izdanju Udruženja književnika Makedonije izišli književni zbornici »Ilinden — 1903« i »11 oktomvri«.

N KACAVOLU

BIBLIOGRAFIJA

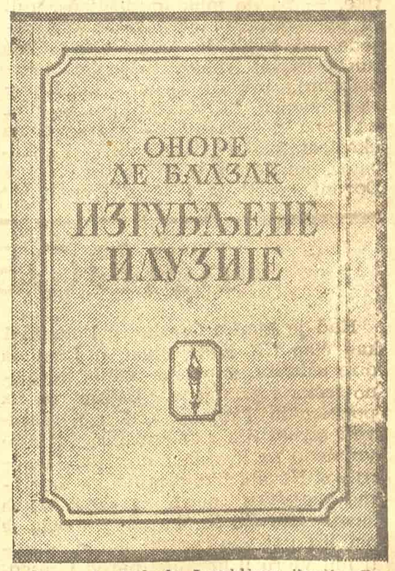

Onore de Balzak: Izgubljene iluzije. Roman. Tom I i II. Prevela Jelisaveta Marković. »Biblioteka svetskih klasika«, izdanje »Kulture«, Beograd, 1948, strana 937. Cena I i II knjige 110 dinara.

S. Kavčić: Američki kapitalizam i »američki način života«. »Politička biblioteka«, Beograd, 1949, strana 48. Cena 7 dinara.

REDAKCIONI ODBOR:

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović i Dimitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara,
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 1—2360378
Poštanski fah 617.

ge neumoran se pokazao Jura Ostović-Brko, a dobro ga je pomogao i Jakov Tonković. Propaganda »seljačkih prijatelja« protiv ove zadruge bila je žestoka u cijelom kotaru. — Hajde, pričala je ta propaganda — što osnivaju zadrugu oni u Babin-Potoku, oni su u ratu stradali, osiromašili, ali što će to ovima u Prozoru! Međutim, zadrugari se nisu na to osvrtali i dalje je »karavana prolazila, a psi su iz prikrajka uzalud na nju lajali«. Na godišnjoj skupštini već prve godine rezultati zadruge su vidni. Trudodan im iznosi 112 dinara. Među najboljima nagrađuju se i ističu kao primjer: Bunjevčević Nikola, Ostović Lucija, Žubrinić Mila i Dubravčić Pave. Bunjevčević Nikola je kovač. Zadovoljno se kucka po džepu u kojem se nalazi darovana knjiga: Eh, nije je bilo lako zaraditi — smješka se zadovoljno. Da, zaista, na to priznanje on može biti ponosan. Pedeset i šest dana radio je Nikola na zadružnoj vršalici od rane zore do kasne večeri, tako reći ne silazeći s mašine. A Dubravčić Pave vodi računa o zadružnim konjima. On bez pretjerivanja kaže: — Volim to naše blago. Konji me poznaju i idu za mnom kao psići. Nemam razloga udarati konje, jer kad im je teško voziti sokolim ih riječima i bolje im tako pomognem, nego da ih kamdžijom tučem. Teško je Pave dosada živio. Radio je cijelog života kao sluga kod otočkih trgovaca. I za tu jadnu zaradu sajmenim danom kupovao kukuruz i tako godinama živio s porodicom na kukuružnjaku. Rijetko je koje godine zaklao svinju, i to malenu, krštljavu. A prve godine u zadruzi Pave je mogao uhraniti svinju od oko 200 kilograma, a sada hrani dvije povelike. Kad nije radio kod trgovaca, grbio se nad zemljom seoskih gazda. Slikovito Pave to opisuje: — Čim okrene proljeće, gazde okreću glavu prema meni, (treba im njegova radna snaga). A čim okrene jesen i gazde okreću glavu od mene (Pave im više ne treba i boje se da bi on mogao nešto od njih tražiti). Pratio sam ja politiku — nastavlja Pave, — i Radićevu i Mačekovu. Prije ovog rata slušao sam o komunistima samo najcrnje, kao o nekim Čarugama. A sad tek znam što su oni i što je to Partija. Brate, Partija rješava boli sirotinje. Sada, kuda komunisti — tuda i ja. Oni rade i bore se za mene, a ja ću za njih...

***

Proljeća 1948 osnovana je i zadruga »Rade Bobića« u Starom selu. To je omanje razvučeno selo blizu Otočca. Zemlje malo, a i prilično je neplodna. Ljudi su se bavili i zemljom i nadničarenjem gazdama i trgovcima. Prve godine u zadruzi je trudodan dostigao 90 dinara. Najozbiljnije su poteškoće svladane. Do godišnje skupštine podignuta je velika zadružna staja. Sad ona u centru sela privlači svačije oko. — Eno je, — šapću vanzadrugari — uspjeli su! Ma da, ide im sve od ruke. Uzalud naše špekulacije, najbolje će biti odlučiti se čim prije...

Među zadrugarima s najvećim brojem trudodana je i omladinka Anka Uzelac. Ona u selu najviše čita i njene su omiljene knjige »Uzorana ledina« i »Kako se kalio čelik«.

Među starijim ljudima naročito se u zadruzi ističe Mile Diklić — Muja. Iako čovjek u godinama i bolestan na nogama, javio se i pošao na kurs za brigadire.

— Kako ti zadrugari? — pitam ga, dok on čutljiv i ozbiljan poslužuje goste. — Eh kako! Svi imaju kruva i obučeni su, a kuda češ više u prvoj godini, kad znaš kako se kod nas prije živjelo.

I na ovu godišnju skupštinu došli su delegati iz svih ostalih zadruga iz kotara. Raspoloženje među prisutnima je isto onako bodro i poletno kao na onim okružnim konferencijama Narodno-oslobodilačkog odbora na kojima su se susretali učesnici borbe iz cijele Like. I ovdje se bije boj za novi život, i ovdje se izmjenjuju borbena iskustva. Takvo raspoloženje prelazi i na goste iz sela, nezadrugare, koji su svi došli da počaste zadružnu skupštinu. I gledajući sve ovo što se oko njih zbiva, oni razmišljaju, odvaguju svaku riječ i stvaraju sudove i zaključke. I kada se javlja jedan seljak da bi ušao u zadrugu, prostorija se prolama od poklika, pljeskanja i vike. Sa svih strana ljudi jure k molitelju, čestitaju mu i drmusaju mu ruke, primajući ga od srca u svoju zajednicu.

Među gostima, tu je i Rade Naprta, pretsjednik zadruge iz sela Podума. On me poziva da godišnju skupštinu njegove zadruge, a kad mu pričam kako bih imao posla i ne bih mogao doći, vidim da mu je to žao i da ga to pomalo i vrijeđa — jer, kad je bilo vremena za ostale, kako onda baš da ne bude vremena za njihovu godišnju skupštinu. Naravno, kako onda ne otići i u njegovu zadrugu?

***

Selo Podum ima lijepi položaj, zemlje mu ocjedne i izložene suncu. U selu je zadruga osnovana prošle godine. Godišnja skupština održava se u posebno pregrađenom dijelu novoizgrađene ogromne staje. Pretsjednik zadruge Rade, omanji krupan čovjek, ispričava se: — Znaš, za ovu godinu moramo skupštinu održati ovdje, a dogodine već ćemo ovaj utisak popraviti kad izgradimo nove prostorije. Glavnu zaslugu za osnivanje zadruge ima pretsednik Rade. Sudjelujući u narodnooslobodilačkoj borbi vidio je kuda se kreće probuđena snaga radnog seljaštva i u zadrugu je pokrenuo ljude. U zadrugu je unio svojih trideset jutara zemlje. Svršio je nižu poljoprivrednu školu u Križevcima, pa u selu služi kao uzoran gospodar. I kad su srednjaci i sirotinja vidjeli kako on unaša svoju lijepu, bogatu zemlju, zamislili se: pa kad on prvi u selu ide u zadrugu, a što ćemo mi čekati i čemu ćemo se mi boljem nadati? I s njim skupa ušle su u zadrugu dvadeset i dvije porodice.

Kroz godinu dana zadruga je koraknula snažno naprijed. — Najgora je prva godina, — priča Rade, — ne znaš što ćeš prije, hoćeš li što oko zemlje, hoćeš oko blaga, hoćeš li podići staje i dvorišta. Pa se nekako vrtiš oko svega toga, juriš ovamo i onamo, dok jednog dana ne vidiš da treba raditi s više sistema. Te prve godine ne smiješ paziti na »trudodan«, već brate, podmetni leđa gdje je najteže, ne izmiči se ni iz kakvog posla, jer tu nemaš koga prevariti, tu ako na poslu zabušavaš, varaš samoga sebe...

Trudodan prve godine iznosi 112 dinara. Najbolja četvorica u zadruzi su: Perica Uzelac, Mićo Ćurčić, Milica Grubor i Milka Ćurčić. Skupština riješava točku po točku dnevnog reda brzo i složno. U atmosferi ove zajednice osjeća se pirsnost i drugarstvo. Zadrugari izabiru za tajnika Anku Ćurčić. Anki su ustaše ubili dva brata i oca. Anka ne preza ni pred najtežim zadacima, zna ona: ako sam ne potegneš, kako češ drugima reći — upri!

Perica Uzelac najvredniji je među ljudima zadruge. Pola svog vijeka služio je kod seoskih bogataša Kangrga. Pola života dao je njihovim njivama i njihovoj kući. Plaćali su ga kako su htjeli. Danas, kad Perica prolazi mimo svojih bivših gazda, oni ga zaustavljaju: — Ej, Perica, jadan ne bio, propašćeš, čovječe. Rastrgnut će te ta tvoja zadruga. Žao nam te, Perica. A Perica, ne budi lijen, odvraća: — Žao i meni vas gazda. Grunt vam veliki, a nema vam ko u selu više raditi, pa se pretrgoste sami. E, — smješka se obješenjački Perica — misle gazde ako su mi pili snagu godinama, da su mi i mozak popili. Jok, neće više raja u šake gazda, odzvonilo je i njihovo vrijeme. I svako jutro tek zora zabijeli, Perica pješači sedam dugih kilometara od kuće do središta zadruge. Iako mu je tako daleko kuća, on se nije ni časa kolebao pri ulasku u zadrugu, i danas on primjerom pokazuje kako se radi i kako se bori za svoju zajednicu.

***

Krupna se bitka bije u našem selu. Promjene u ekonomskoj i duhovnoj strukturi sela događaju se preko noći. I koliko god je potrebno da književnik okreće svoje lice tvornici i pruzi, toliko ga, ili još više, poziva danas selo. I ne samo književnika! Istom snagom poziva selo i glumce, muzičare, pjevače, slikare, filmske ljude, recitatore i sve ostale umjetnike (— da daju, ali u istom omjeru i da primaju), da bi baš danas kada je najteže pomogli naše selo koje je pošlo u socijalizam i na tom putu već osjeća pokretačku moć radosti prvih pobjeda. Te radosti — istine, treba kroz umjetnička ostvarenja širiti širinama naše zemlje, da one pokrenu čim prije sva srca i sve misli našeg radnog seljaka, da bi mu put u novo bio shvatljiviji i pristupačniji.

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.